

శ్రీ రస్తు.

సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు.

పరవస్తు చిన్నయసూరి విరచితము.

పరిషత్ ప్రకటించి పునర్ముద్రితము.

కాకినాడ :

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారిచే బ్రకటింపబడినది.

కాకినాడముద్రాశాల.

1931

మే ౧౯౩౧
వెల రు ౦-౮-౦.

మేకట్రాను అంబేద్కర్
విద్యా ప్రచారకర్త
కొత్తూరు పత్రిక

సాత్రాంధ్రవ్యాకరణములు.

పంతులు శ్రీమంతులు
అంబేద్కర్
అంబేద్కర్
అంబేద్కర్

పరవస్తు చిన్నయసూరి.

శ్రీరస్తు.

పరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారు.

ఈపరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారిని గుఱించి యెఱుంగని యాంధ్రులుండరు. వీరురచించిన నీతిచంద్రిక, బాలవ్యాకరణములు, విద్యాధిలోకముచే జడువఁబడుచున్నవి. పరిజీవితము కొంత యొకప్పుడు పరివత్పత్రికలోనే ప్రకటింపఁబడినది.

ఈసంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమును, ఆంధ్రశబ్దశాసనమును శ్రీసూరిగారు రచించిన యితరగ్రంథములలోనివి. వీనిని సాధారణముగా నాంధ్రలోకమెఱుంగదు. చెన్నపురిలో, కోమలేశ్వరముపేట కార్పొరేషను పాఠశాలలో నుపాధ్యాయులు, నామిత్రులును సూరిగారి బంధుకోటిలోనివారునగు శ్రీయుత నారాయణవనము వసుళాధరణముగారు శ్రమపడి చిన్నయ్యసూరిగారిజీవితాదులు వ్రాసికొనుచున్న హస్తపుస్తకమునుబట్టి యీరెండసంపూర్ణగ్రంథములను సంగ్రహించితిని. సూరిగారి జీవితచరిత్రములో నీసంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణము సంపూర్ణము గావింపఁబడ లేదని తెల్పియున్నారు. చిత్తగింపుఁడు.

ఆ 1865 సంవత్సరము డిసెంబరు నెల సుజనరఁజనీపత్రికలో బి. సీతారామాచార్యులుగారు, సి. సుబ్బరాయలునాయనివారు, కృష్ణమాచార్యులుగారును వ్రాసినవిషయము:—

“ఈవచనకావ్యము (నీతిచంద్రిక) మిక్కిలి ప్రాథమ్యముగాను లక్షణములకు ముఖ్యలక్ష్యములుగాను జక్తనిప్రయోగములు గలదిగాను గానఁబడుట చేత లోకమునం దిది విశేషవ్యాప్తి గలిగియుండఁదగినది. దీనిని రచించిన పరవస్తు చిన్నయ్యసూరిగారి కాంధ్రమునందును తదుపయుక్త సంస్కృతప్రాకృతములయందు దలస్ఫుర్చియగుపరిజ్ఞానము గలదని వారు చేసినలక్ష్యలక్షణగ్రంథములే నిరూపించుచున్నవి. మేము వారితోడఁ జరకాలము సావాసముచేసి యాంధ్రమునందలి యనేకవిషయంబుల నెఱింగినవారము గనుక వారిపాండిత్యము మాకనుభవసిద్ధము. వారు రచించినగ్రంథములలో ముఖ్యములు:—శబ్దలక్షణసంగ్రహము, బాలవ్యాకరణము, నీతిచంద్రిక. వీ రారంభించి ముగింపనివి అకారాదినిఘంటు నొకటి. సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణ మొక్కటి. విశ్వనిఘంటువు

టీకయొకటి. ఈమూఁడును ముగిసియుండెనేని యాంధ్ర భాషకు మఱి యపేక్షణీ య మేమియు నుండనేరదు. ఆంధ్ర భాషయొక్క యభాగ్యమే వారిని గీర్తిశేషులను గావించెను. ఈ గ్రంథములను సమగ్రములనుగాఁ జేయింపవలె నని మ॥ రా॥ రా॥ Honourable గాజుల లక్ష్మీనరసింహులు నెట్టిగారు C S. I. బహుప్రయత్నములు చేయుచున్నారు. వారియత్నము సఫలము కావలయు నని మేము సర్వేశ్వరుని ప్రార్థించుచున్నాము.” అని-

సూరిగారి జీవితచరిత్రములోనే- “చిన్నయ్య సూరిగారిజననము 1806, సూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము (చిన్నయసూరియము) రవిధీభావత్సరే 4942” ఇత్యాదిగా వ్రాయఁబడియున్నది. శాలివాహనశకము ౪౯౪౨ ఇప్పటికి ౮౯ సంవత్సరములక్రిందటిది. అనఁగా నించుమించు 1842 కావచ్చును. ఆంధ్ర శబ్దశాసనము రచించిన కాలము వేయఁబడలేదు. ఒక్కసారి యీసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణము ముద్రింపఁబడినదాని నేనొక్కరియొద్దఁ జెన్నపురిలోఁ జూచియున్నాఁడను గాని యదియు నిదియు నొక్కటియేనా యనుట కది యెవ్వరియొద్దఁ జూచినదో జ్ఞప్తియందు లేదు.

ఆంధ్ర శబ్దశాసనము శబ్దలక్షణసంగ్రహముకంటెఁ గొంచెము భిన్నముగాఁ గనఁబడుచున్నది. దానికంటె నిందు సూత్రము లెక్కుడుగాఁ గలవు. శ్రీవకుళభరణముగారియొద్దనే నేనొక్క సూత్రములకాగితము (పూర్వపు పీఠికాకాగితము) చూచితిని. అందలి యక్షరములును ధాతుమాల వ్రాసిన వారి యక్షరములు నొక్కరీతిగానున్నవి. దీనిప్రతిబింబము తీసించి పంపుఁడని కోరి యుంటిని గాని “ఫాటోగ్రాఫరుగా” రేవో యసందర్భములు చెప్పినా రని వీరు నాకు దానిని బంప లేదు. అవి చిన్నయ్యసూరిగారి యక్షరము లేమో యను సంతకముగలదు. ఆవిషయము ముందు తెలిసికొందము. సంస్కృతసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణములో మొదటిపరిచ్ఛేదముచివరమాత్రము :—

“ఇతి సకలభాషాకవికమలమిత్ర గాఢేయస గోత్రాప స్తంబసూత్రయజ్ఞ శ్శాఖాధ్యాయీ వేంకటరంగరామానుజార్యపుత్ర శ్రీనివాసాంబాగర్భ శుక్తముక్తాఫలాయమాన దిగంతవిశ్రాంతచిరంతనకీర్తి విరాజమాన సంస్కృతాది భాషాష్టక లక్ష్యలక్షణజ్ఞాన మహాపండితజేగీయమాన నిరంకుశ నిరర్గళర్పురీ థారాలంకృత సంస్కృతాంధ్ర భాషానుశాసన బహులక్ష్యలక్షణగ్రంథరచనా ధురీణ సర్వదర్శనసంగ్రహ కుసుమాంజలీ మహాభాష్య శ్రీభాష్య భగవద్విష

యపాః ప్రవచనపాఠీణ శాస్త్రాదశ్రీనైష్ఠవకుల కలశాంబుధి పూజ్యచంద్రేణ
అం రాజకీయసర్వకలాశాలాంధ్ర ప్రధానపండిత చిన్నయసూరిగారిచేర్చి
ణభాషామాహాంధ్రశాస్త్రానుశాసన సంక్షాళనచేర్చినది. ఈ రచన భావత్సరేణయ
వేతరామ్."

ఈగద్యములోని విషయములు కొన్నిటినిబట్టి యిది శ్రీసూరిగారు స్వ
యముగా వ్రాసికొనినదా యను సందేహముతో గ్రంథములో దీనిని వేర్పలేదు.
ఏయిరరగ్రంథములోను నిట్టిగద్యములేదు.

పై చెందితియందును వ్రాతతత్వములు కొన్ని, ద్విగుక్తములు, గ్రంథపాత
ములు కొన్ని, యచ్ఛటసూత్రములు కొన్నియుగలవు. శ్రీ విద్వాంశ్ శక్తి
సాంఘికముక్తాశ్రమిగారు వారిబుద్ధికిఁదోచినట్లుంపవలసిన సూత్రములనుంచి,
ద్విగుక్తములు తొలగించి, ప్రమాదములనుకొంతవఱకు సవరించి, చెప్పినకీతిని
బ్రతి వ్రాసి యీరూపమునఁ బరిష్కర్తృకలోఁ బ్రకటింపఁటకు సిద్ధము చేసె
నాఁడను. అభిజ్ఞులు, చెండ్లవ్రాతరి సంపాదించిగాని యున్నచోపములు సమర్థతచే
సవరించిగాని యుపయోగించుకొందురుగాక యనియు, నడుమ నాతత్వములను
మన్నింతురనియు వేడుచున్నాఁడను.

చిన్నయసూరిగారి పంశాదికము బాల్యచరిత్రము మొదలగునవి నేను
సంపాదించిన ప్రతిలోనున్నవి. అప్పుడప్పుడు కొన్నిపరిష్కర్తృకలోఁబ్రకటింపఁ
బడుచుండును. ఈవ్యాకరణసూత్రముల మాతృకయుఁ బరిష్కర్తృకార్యాలయమున
నేయుంపఁబడియున్నది. ఇందలి చెండ్లవభాగమునకు- ఆంధ్రశబ్దశాసనము,
అనియే చాలచోటుల వ్రాయఁబడియున్నది గాని యెట్లో ప్రమాదమున
ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము, అని ప్రారంభింపఁబడినది. కొంత ముద్రింపఁబడిన
పిమ్మటఁ దెలిసికొనఁబడెను.

కొత్తపల్లి సూర్యరావు.

శ్రీరస్తు.

నంస్కృతసూత్రాంధన్యాకరణమ్.

శ్లో. అస్తి కల్పద్రుమః కోపి బాతరూషలతావృతః

వేద్యః శిఖామూఢః స్వరతాః పరిమాఢదః.

(1) సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదః.

శ్రేయః ప్రమేయవిహీనమ్.

సిద్ధి ర్లోకతః- తదుపదేష్టా నేవృప్తవ్యః-
ఆంధ్రభాషాసంబంధినీ సిద్ధి ర్లోకవ్య
వహారా దవగంతవ్యా-తర్హి శాసన
మిద మనారంభణీయ మి త్యాశ
క్త్యాహ శాసన మితి.

శాసన మిదం దిక్ప్రదర్శనమ్—అజ్ఞా
తదిశం దేశం జిగమిషః పాఠస్య
మార్గం పృచ్ఛతః పురుషేణ కేనచి
దేవం యాహీతి హస్తనిర్దేశేన దిశో
దర్శనవ దిదం శాసన మధిజగమి
షూణాం ప్రథమప్రవృత్తా పుషకార
కం భవతీ త్యర్థః.

సంస్కృతప్రాకృతే ప్రకృతీ-కేడియము=
భేటకము; బాడిగ=భాటకము; కడి
యము=కటకము; వడియము=వట
కము; కన్నియ=కన్యక; వన్నియ=
వర్ణకము; ఆడియ=ఆఢకము.

ఏషా వికృతిః

తత్సమా తద్భవా దేశ్యా చేతి త్రిధా.
అచ్చా సంస్కృతసమేతరా
పశ్చాత్ సంస్కృతస్య వర్ణాః

ప్రాకృతస్య కతివయన్యానాః

అత్ర ద్వివిధా అవిదు ర్వక్తావైచాపచో
చిన్తయుగమ్

కగచజయుగటడణతదనపబమయ రలవ
సహళాస్తు హాలః

ఋగ్వీసగ్యయుజ్జశమా సంస్కృతసమ
యోగినః

కచటతపాః పరుషాః

గజడదబా స్సరళాః

ఉభయేకఃపాః

హాలః పశే స్థిరాః

చుస్తాలవ్యే తాలవ్యః

అన్యత్ర దత్త్యః

అక్షజాదిషు. (కంచంత- కాచాకు-ప
చ్చా క్విత్యాదీనా మక్షజాదిత్వా
త్సాధుత్వ మవగచ్ఛవ్యమ్).

రాజన్యవిభ(క్తాః).

ఇతో బహువచనే సంస్కృతసమస్య
పథా చోః-(ఇత ఉదత్తస్య ఉపథా
తాలవ్యో తాలవ్యో సస్యాతామ్)

తా సవర్ణా-(దత్త్యతాలవ్యో సవర్ణా)
విభక్త్యాగమచార్హోనుద్ధృతః- (ఆగమ
విభక్తికాంతచార్హోనుద్ధృతః)

తదస్తం ద్రుతప్రకృతికమ్

అన్యత్తలా

జీతి బిన్దుః

నస్థిరపరః

దుజీతేః పూర్ణః

సోస్వా త్థణ్ణస్యవా

ఇకాఁటచుఁడుషు

పవాదే ర్నిత్యమ్

సర్వత్ర రలసంయోగే సమాసపదే.

(రలసంయోగే ఇతికిమ్ - మాఁచ్చు

ఇత్యత్ర అతఏవ నపూర్ణః)

నదీర్ఘ తానిధ్యః

అన్త్యాక్షరంటిః

అచఃప్రథమాత్సర్వమజ్ఞం సమాసపదే.

యణలఘుః (లఘుశ్చ)

ఏజష్టితో హ్రస్వః

చితోహలో ద్వే

జిత్యచి (జిత్యచి హలో ద్వే)

చిరః ప్రథమస్య. (ప్రథమస్యకిం - పుడు
చో డస్య మాభూత్, అప్పుడు).

సర్వత్ర సంయోగే సమాసపదే - (ఎన
మతోమ్మయో ర్నుకః పూర్ణబిన్దు
ర్నిత్యం సోస్వా త్తూమా - ఎనమందు
ము, తోమ్మందుము.)

అశ్వాసానే వివక్షితైకవిభక్త్యా విశే

షణ్ణైర్గుంకం కుర్యాత్

తమపర్యాజా విశేషాంతైః

అశః ప్రాణః

ఏ జ్యుక్తః

వి. జ్యుక్తతమః

హలః ప్రాణేనః

దయః పరుషాః

జశ స్పరశాః

శేషాః సిరాః

నోద్రుతః

ఋణవర్ణ రలతుత్యా

ప్రాసే బహుళమ్

పాదాద్యక్షరం వః

ద్వితీయం ప్రాసః

లగౌ గతౌ వపశా

నపశా సూర్యా

నలనగసలభరతా ఇన్ద్రా

యాద్యాః ద్వికలాద్యా శ్చన్ద్రాః

వాదయశ్చ గణాః

ప్రత్యయో వర్ణకః

చుర్వయో స్తాలవ్యః

అన్యత్ర దన్త్యః

అనుస్వారా ద్వర్ణకస్య టః (దప్టః)

దోషోన్యతరస్యామ్

నవసతే - (నస్థానా ద్దోషో ఆస్యతర
స్యామ్)

ధాతువ డన్యోపి

మహాన్తోఽప్రీతిర్వగ్దజాః

పేటపిండిప్రభృతిషుములోపా దృశ్యతే.

కర్తృకర్మాధ్యై స్సకృత్

నత్రిసంయోగః

ద్విపూర్వలోపధా ల్లోపః

బహువచన ఇతి వక్తవ్యమ్ (అన్యథాపా

లులోపల నిత్యత్ర అత్వాపత్తి-లో

పలనిత్యస్యాత్ర సుప్తాభావాత్.)

(2) సన్నిపరిచ్ఛేదః..

అచోయ దచఃపరా దచి
ఉతోచి (ఉత స్సస్సః)
విభక్తే రప్రథమానూ బహుళమ్
చువన్తకస్య

అతః

ఇతః కిమాదేః

ప్రథమోత్తమరిమోవ్యః

నిత్యం మధ్యమస్య

స క్త్వః

క్వాప్తి సప్తర్థే దృశ్యతే

అచో. అపదాదా వనంద్వవకోః

ద్రుతలోపే

అమేడితే ప్రాయః

అకౌ.

కుత్వాదేః కృష్టచ్

నిత్యం నిత్యాయ చియ్యదేహోపః-

పదాదావే వేష్యతే- వాయుండి-

హలి బహుళం-

ప్రథమానూత్ర త్వరుమాణాం బహు

ళం గసడదవాః

నాచ్చికా ద్రప్రాసే సాంస్కృతికానామ్

జడసంబోధనకాకుభ్యావా

సమాస ఇతో వక్తవ్యమ్- (అన్యథాకడు

నలుకే త్యత్రాపి స్వాత్- నచ ను

కావ్యవధానాన్నభవతితివాచ్యమ్.

స్వాజ్ఞస్య స్వవ్యవధాయకత్వాభా

వాత్)

వీచికాపత్రికాభ్యాంశర్వక్రోత్తరపదే.

పడుగొప్పు లిత్యాదిషు నప్రతిషేధః ఇతి

వక్తవ్యమ్

ఊమంగాయేత్యాదిషు నుగపి దృశ్యతే.

నిత్యం ద్వస్

దీర్ఘా ద్భహుళం

కొనుజే రనుప్రయుక్తస్య మః

వత్ప్రకృతికా త్సగళాః

కన్వాదిభ్యోరలోపిభ్యః పరుమాణాం

గజామతాః- (కన్జదరె ఇతిహా క.న్మ

దరె ఇతివేతి సన్దేహః)

తేషు క్రతస్య విద్దు ర్భహుళమ్

లోపా న్యత్ర

నాచి

ఉతః సుపో వా

చువన్తకే అనాదేః- మేనోః క్వాప్తి.

(పూఁబోఁడి)

నిత్యం సమాసే

న సోదరాదిషు- (ననుకి సోదరాదిషు)

య్యు ద్రుతస్య పూర్ణవిద్దు రన్యతః

స్యామ్

నచయ శ్చరి వికృతిః

ఉదృతో రందా నుగ్నిత్యమ్

ముక్కుకో ర్వా

నపదాదిహస్వా త్ఫణ్ణతోపా

వికృతిశ్చ పరుమాణాం ఖరి

ద్రుత స్వాచో వా లోపః

నిత్యం సమాసే

ద్రుతాత్

మధ్యమమోర్వా

నాచి

కువన్తకాద్వా

సంస్కృతామ్రేషి తేముజః-(నిచ్చనిచ్చలు,
పారెసాదెసు, తేపతేపకు, వారివారి
కి, వారివారిచేత, తమతమవలన,
తడవతడవకు, ఇత్యాదిదర్శనాన్నా
స్తః ఇత్యేచన్యాసః కర్తవ్యః)

కేమాంచి క్తే

సువః

కథాదే రంగస్యటచ్

త్రోప్వాదే స్తోపః- తోద్రోపు, రారా
పు, రారాపిషి.

ప్రాసో ద్వర్వచనే హ ల్యాచ్చికస్య
నిత్యమ్

చః పరసవ్యః

అనుకృతౌ విసర్గస్య లోపః

హలో ద్వే

దీర్ఘా ద్భహుళమ్

మః

ఓన్నమసో అతః

పువిషయస్య నిత్యం పుక్

నాసన్ధి ర్వాక్యవిరామే దోష ఇ త్యా
ద్యాః

నుకృష్టివిభక్తౌ

నిత్య ముద్యతోః

జీకిషస్యో రచి సమాసే- (కొమ్మకొనే
త్యాదిదర్శనా ద్విధి రయం ప్రాయీ
కశ్చ వక్తవ్యః)

హల్యస్తీన్నపి దృశ్యతే

కొమ్మకోనేత్యాది దర్శనా దస్య క్వా

ప్రప్రప్రప్ర

అత సక్కుచస్య

చిఱుతాదా క్టేన్లోఽః

పోతౌ తస్థితే

నఖరి పరుమాణాం వికారః

నస్వత్వం గురువిరామబంధాన్తే
ఏకపదేచ

లటిః

ముక్కుకో రన్తా దేకపచనే నేతి వక్త
వ్యమ్

పత్యాదా వనుబిన్దో పూర్ణబిన్దు ర్భహు
ళమ్

పాదరిల్లు, బొన్నరిల్లు, వాలురమ్ము, పాచ
రమ్ము- ఇతి నిపాతసూత్రమ్. కొని
పోవోః కొంపోపుః, విజయముచే
యోక్త్యేంచేయుః- (ఆగమనే) కర్త
ణిపత్యక్తేషుయుచః పూర్ణబిన్దుర్వా.

నాచః

మృతా నిత్యమ్

అదంతానాం నిత్య మంద్వాదయః

ప్రాతాదే రుత్తరపదే బహుళమ్-

(ప్రాత, తేత, క్రేవ, పూపు,
ఆపు) తథా స్యాస్తిన్నితి ప్రయో
గతో వేద్యః-సూత్ర మిదంప్రత్యా
ఖ్యాయ గణసూత్రం కర్తవ్యమ్.

శేషస్య క్రిందోః క్రి నిత్యమ్

సంగోర్వాదయః-(ముంగాలు, ముంజే
యి, ముంగొంగు, ముంగురులు,
ముందల)

కౌధూ? కౌజడ పూఁబోడి

ను క్పరుషేషు

కుతశ్చి ధలో ద్వే

చవ్వా త్తార్యాదిషు

ప్రాప్సోద్విర్వచనే హల్యాచ్చికస్య

చో హలి పరసవర్ణః
యస్యాపిదృశ్యతే డప్లి (డుజీ)
ద్రుతస్యాపి లోపాః స్యతరస్యామ్.

శేష స్వాగలోపే అవిశిష్టస్య.
ఋతః షష్ట్యా ను ముత్తరకుడే.
ఉతః...

(3) అజన్తః పరిచ్ఛేదః.

మహాంతో స్త్రీతిర్యగ్దాః
తద్విశేషణాని-(అమహద్వ త్విశాచా
ద్యా గ్రహభూతగణాన్నదా! క్లిబా
మిత్రాదయః పుంస ద్విభాషా మ
హద్భకాః)

క్వాపి వ్యత్యయోపి దృశ్యతే
మిత్రాద్యాః క్లిబాః పుంసద్వా
దుమధ్యతో డ్డుజీః

జితి బిరుః
దుముపులవ స్ససః
అసో నుః
చేతతోడా టాసః

కువర్ణకో యినాసహ కయ్యాత్యుదీరితో
బుధైః-(అయంతావ న్న సర్వుతః-
తథా నహీష్యతే సతా-అయినాస
హకోః కయిదినిర్దేశః-అత ఏవ త
త్రసర్వాంశమాత్రస్య వశిత్వ మూరీ
క్రియతే- సంఘాతగ్రహణఫలంతు
నకో నివృత్తిరితి ధ్యేయమ్)

కొటకు కయి జేసః
వలన కంటె పట్టయో జసిసః
కు యొక్క లోపం జనుః
అందు నా జిహః-(అదుక్-జిహః.)

నుక్ టాపః-(టాబాదేశస్య నుగాగ
మస్య స్వాత్)

ఉవృతోరందా
నుక్కుకో ర్వా
న కయి పట్టి యొక్తానామ్
చేతతోడ లోపలానా మజ్జస్య లోపః.
ఏకవచనస్య డుమతో వానిః-(ఏక ఇ
త్యనుక్తే లటాసహితాదపిస్యాత్
స్వాంగస్య స్వవ్యవధాయకత్వాభా
వాత్)

క. దనుకలయాపుల వరుణుడు, దన
దిక్కున నునిచినాడు తత్తార్థ
ముకై, మనకుం బోవలె నిద్దెస,
కనఘా చనదీరునేని యరుగు మ
చటికిక.

ఏ. కుచుప్రక్రియాణామ్ (ఏ. కుచుపూ
నా మయుష్మదః).

ఇతోడుజీః నాదేశోనుమృతః
దీర్ఘస్య నామ్నోహ్రస్వః
చృథాయా వా
నపదా ద్యేకాచః
లు జసః
శసాదే ర్భహువచనస్య లట్
ఉతో జడా దేక త్వేనః

జడా దుజ్జోందో ర్నః

న మా మితామభ్యః

మన మేమో ర్వా- (మనల మానుల
రుధిరం విడి)

తస్య క్వాపి నగంశా

షష్ఠీ సమానే

నిత్యముద్భతోః కా

దుజ్జో నిగ్నగా వేకవచనే

ఊదృతోర్వా

మహతః పుంసి డుజ్

సోరితి పూరణీయమ్

అత ఉః

దీర్ఘ పూర్వలోపథా త్సుప్తోలోకః

అమహతోక్తే బాభ్యాం సోర్నః

ముగసా పా

మోర్న్యజుశా (మోః-న్య-జు-షా)

చరతాదిభ్యో బహుళం లోపః

అనుపస్జనస్య

స్త్రియః

ఇస్థోరాయుగ్భ్యసోనిః- (ఇస్థో-రాయుగ్భ్యః)

సో నిః ఇతి నచ్చవ్యమ్-ఉత్సృష్టాను

బంధస్య చ కేవలస్య చ ఉగిత్యనేన

సంగ్రహాత్)

వృద్ధాదే ర్దుజ్జోవా

సాధ్యోతః సంస్కృతా త్సు బుద్ధే రత్.

అనుపస్జనస్యః

ఆతః క్వాపి పంచాయామ్ (ఆరగపి)

భృశాదే ర్నః వా

కుత్రచి దాద్యబహుళచనభక్త కయోః

నిత్యం సురాభూమ్ని స్వగిహ.

స్త్రివ దశిష్టసమానే

అసునో వా

సర్వత్ర దూతాదయః

మహాత్వే బహుళమ్

కంధరాదయః క్తీ బభత్

బహువచనే నిత్య మిత ఉః

ఉచ్చిక స్యోపోత్తమస్య చేతః

కరలజ్జోపథా స్తాగాదీనామ్

ప్రీనోరుః

ఉగ్గృహుళ మసా

పురో ర్నహతః

మహతో పుః

గోర్నిత్యమ్ (తౌగోర్నిత్యం)

జస్వాదే ర్నోన్లోపః- జస్వాద్యో వా
లోపః

క్వా ప్యచ్చికస్య పుః

భువోభువిః (క్షితౌనిత్యమ్)

కద్వాః ఉచ శ్చాగమాతరి

ముతో ఉః

విధాత్రాదే ర్వా

ఈవదైః

అస్త్రివిషయశ్చముతో ఉః- (ముతాకాన

స్యప్రతిపదికస్యడ ప్రత్యయస్యాన్న

తుప్రత్యయవిషయస్యః స్త్రియా

మేనతస్య స్త్రిప్రత్యయ విషయ త్వే

న స్త్రియాం నస్యా వి త్యర్థః)

కర్తాదేరత ఉః

తస్య గోవ ద్యుత్తకా

వర్గాదే ర్నః

రైవోరోద్వా

నావో నావః

ఉత సంబుద్ధే రః

అదితో రామ ప్రనే దీప్తోవా

మాధూతే పుతః
మహాదుః ప్రాత్
నిత్య మార్గస్యః
మధ్యమయోగే వా
నగారోః
అనుప్రయుక్తిస్య లారకో లోపః
హల్లః స్వరం ప్రాతిపదికమ్
అన్త మనుత్తుల్యమ్
అకస్మాదనామస్తానమ్
ఇచ్ఛ-(యద్వా అగికా సర్వనామస్తా
నమ్)

జుగ్ధులః
దీప్తాజ్ఞిద్వా
మతుపం
ఋత్విగాదే రన్
విద్యదాదిమతుపో ర్నిత్యమ్
హృద్విహో ర్విద్యదాదిత్వం వక్తవ్యమ్
స్త్రీప్రత్యయవిషయస్య స్త్రీయాంవా-
స్త్రీప్రత్యయం యథానుశాసనమ్-
విశేష్యనిఘ్నశ్చ-పుం స్వమహతో
మహత్యాం స్త్రీష దాలుః-క్వచిద
స్యసాన్యపి-వేదాదేః-నిత్యమకః-బల్లి
దాదేః-బాహుళకాన్తమమస్య ని
త్యం-మనుమరాలు-భీర్వాదిభ్యః
దేవశర్కాదే రనుపసర్జనస్యః
మహతో భగవదాదే రానక్వా
ఆత్మమనిచోః
పురోధసః
నిత్యం యువాదేః
వేధసః- (అనుపసర్జనస్యకిం- పోషితదే
వశర్కుండు, మహాత్ముడు, మహామ

హిముడు-అక్రోధనపురోధుండు, ఆ
రాధితపురోధసుడు, స్వాక్షయువుం
డు, తోషితవేధసుండు, తోషితవే
ధుండు)

స్త్రీవడ్డః-పుంసి మహతో బ్రహ్మణః
ప్రాకృతి మప్రయుక్తమ్
ప్రకృతిద్వితయమ్
స్త్రీయాం బల్లిదా ద్యదన్తానా మాలు
రనుప్రయుజ్యతే- ఇహల్యాభ్యం చు
క్పుకో రుట్- ఆలా వనుప్రయుక్తే.

రాజ్ఞ ఉక్
జగదింద్రజతో ర్లోపోవా
అపయఃప్రభృతే సుః
నిత్య ముపసర్జనస్య
అత్ర మహతోనుపసర్జనస్య
అప్పరసామ్
హృద్విహో రిక్- (హృద్విహోః-హృది దీవి
ఇతిన్యాసః కర్తవ్యః)
నభవదాదే రత్రయోగః
స్త్రీవత్ జీత్

—(ఆచ్ఛికాః)—

ఆచ్ఛికా బహవః స్త్రీసమాః
కేచన క్లిబసమాః
బల్లిదాదయః సంస్కృతతల్యాః
తుకసోని ర్దుజ్ (మహతోదుజ్ జీతస్య
మాసః అహమతోముక్)
ఈకాభ్యాం తద్ధితాభ్యామ్- నిత్యం
తద్ధితే- వన్నెకాడు, చిన్నెలాడే,
తద్ధితే కిం, గిన్నియయందు, అన్నె
లందు.

మహతశ్చ మగాదేః
క్వా పృమహతః

ఇయస్య ఏర్నామ్నః (ఇయస్య నామ్నః
 టేః బహుళస్రహణం కర్తవ్యమ్)

నసస్థి యాదేః

నిత్యం తస్థితే

ఎడౌ లేర్నోపః

మాంతో సో నిరుః

కలన్వాదే ష్టేః కుక్

లేనుగోన్వోర్హజ్

నిత్యం సమాసే

తౌ బహువచనే

లుకేన్వాదేః

జామ్వాదే ర్వా

మాడాదే రతః

డలటరా ముతః

కోటేః-(రోటిః)

లఙ్గోరద్వియుక్తయో రలఘు ర్గః

అస్యమహతోడ్యక్ మగాదేః

తదేతదో ర్వా

షిత స్తద్ధితస్య

బంధు శ్శక్ర వాచినో యుకః

నిత్యం లః

డో బహువచనశ్లిష్టస్య

నళో ల్లాడౌ లలస్య రలోః

అస్యమమహతోడ్యక్

తదేతదో ర్నిత్యమ్

తేడు జ్నిత్యమ్

అమహతః కాషః (గిజిగాడు)

లోరాల్యాదే ర్గః

ఉపవిభక్తే స్సలోరుణ్యా

కౌపవిభక్తీసలో దుణ్యా

లేః

జ్వానిత్యం లోరః

పగతాదేర్హతః

పగాత్తుమాత్ రటోతోవా

మహత స్సర్వనామ్నః

కాడలఘుః

అనాగమా త్తాషః-(అనాగమాత్తాషః

నిత్య మలఘుః-అతః చూషణు)

చెయ్యోర్వా

అత స్తస్థితాత్-వేటకాటు)

క్వాపిహలో రలయో రుష్లుటా)క్వాపి

వ్యంజనా ద్రలయో రుష్లుటా)

రాగమా నిత్యం రోలః

— సర్వనామాని —

అన్నిప్రభృతिसంఖ్యా సర్వనామాని

తదాద్యా ప్రయ ప్రికః

త్రి కస్య తచ్ఛబ్దోనుప్రవిశ్య తేనుపి

ఇత ఏకవ దమహతః (ఇ దేకవ

దనుహ త్వే)

సంఖ్యాయా అస్యార్థబాహుభ్యే (అ

స్యార్థబాహుభ్యే సంఖ్యా)

నిగ్దుటా ద్వితీయాదౌ

దు దేకవచనే

దాన దీన దేన ఇతి రూపాణాం కిం

మానం ప్రణేతవ్యమ్

నిలోడుణ్ణన్యతరస్యా మజౌ

మహతోపి జీపః

అనాగమా ద్రటో నిత్యం రిః (అసం

యు క్తరటో నిత్య మిః)

తదేతదో ర్బహువచనే ర్క

నిత్యం పు ట్సుపి

తే స్తక్పూజాయా మేకవచనే

ముగ్గురికి నలుగురి కీటి

నాగిమోదంతాదోః
 తనివా ప్రాస్వః
 టమన్వాక్షు
 చిలోః
 ఏర్వా
 ప్రాస్వా త్తదర్థస్య మహతః
 ఏకస్య వో ప్రాస్వే లోపః
 మహత్యాం నిత్యం వక్
 చిద్వా
 వకో ి నికా
 మువత్తః
 తహ్యతోహేదితౌ వా
 అన్యత స్తదర్థస్య (అతి స్తదర్థా ద
 న్యాన్తికార్థానా ముపధా రిశ్యేషః)
 శేషస్య హే నిత్యమ్
 నీనో ర్భహువచనే నోమః
 ఏతివా
 తాభ్యాం సుపో ప్తనూ
 జసో రుమూ
 చితౌ మచ్చాటా వమ్శసోః
 సుసి నోలుగ్వా
 ఏదాతః
 ఈతోరగ్వా జసి
 ఉభయాన్ధోమనః
 తతోజసోముః
 లట్ఛసః
 ఆత్మనో స్తద్వత్ప్రథమయోః
 జసో రుర్వా
 నకాలుపి

మన్భహువచనే
 చావా
 హాస్వాన స్తరోః
 టిక్యేకాక్యేకా స్తయోష్టేష్టోః
 ఏకస్యహకోరేతః-ఒకపురుషుఁడు
 అతోవా-ఒకొపురుషుఁడు
 కోద్వేనానుకి-ఒకపురుషుఁడు
 రుల్లభౌ టేః-ఒండుపురుషుఁడు
 టిన్దేకానినిత్యమ్-ఒంటిపురుషుఁడు
 ఎక్తిటి
 మజోనిః
 రుగ్ (అత్రిశ్చార్యః)
 నిత్యం మహతః
 రుగ్నువుకా వక్తర్తధారయే
 రుగ్నువుకా వన్యతరస్యామ్ (ఒకరుండు,
 ఒకరువుండు, నోత్తరపదే సమా
 నాధికరణే-ఒరుండు, ఒరువుండు)
 రుగ్నువునా వక్తర్తధారయే వా
 మనోరస్యాలఘు అలః బహువచనే
 మహత్యా మేద్వ త్తవర్ణకో నిత్యమ్
 రాత్తస్య తుర్వా
 ఓశ్రరః
 ఒరిమ భావే
 ఒండు రామ్రేడితే ఆద్యాన్తే
 నిత్యం కర్తవ్యతీహారే
 అగుగసనత్యే
 ఒరు సమానాధికరణే సమాసే పూ
 ర్వస్య
 ద్విరుక్త మిదమ్

ఓరుః క్వాపి

నిత్యం నాలుగోః నలుః

ద్వివాచినఇరుః

అష్టనవార్థయో రెనమతోష్టా
నూతౌ

మూఁఁఁ య్జో లోపః

తతోహలోద్యే

గువునోర్వా

నల్వాఽయోరాదా నుపి

పల్వాదే రుతో గుక్

వేః

నేర్ఙ్

పెర్ఙ్ఞైరద్వా

ఇరోర్ఙ్ఙః

నిత్యం దే ద్వింశత్యాదే య్లోపః

అతోసిద్ధస్యశ్చ్యక్

అతో లఘూడ్యక్ (లఘూ కొందఱు)

పలోర్ఙ్ఙునోవా

పదేర్ఙ్ఙ్ఞోపా

దేరుక్సంఖ్యాయా మాప్తం ద్వంద్వే

ద్వివాచిని నిత్యం డ్యక్

సర్వనామాని ప్రకృత్యా సమానాధిక

రణఉత్తరపదే (న వికార సుర్వనా

మ్న సమానాధికరణ ఉత్తరపదే)

నహ్యేకార్థస్య రుగ్రువుక్తికః (ఏకార్థస్య

రుగ్రువుక్తౌ టక్చ-ఏకార్థస్య కోపథ

స్య ఇకోటితయ ఉపవిభక్తయః)

అచినుక్

ఉరోనుక్

నద్వంద్వేనుక్

ఐదో రేనుః

ఏబదిః పంచాశత్

అఱువది షష్టిః

డెబ్బదిస్స ష్టతిః

ఎనుబది రశీతిః

మహద్వస్తహత్యాంధాతుసర్వనామ్నో
ర్చహువచనమ్.

గోయిప్రభృతే ష్టే సిద్విభక్తౌ

ఆనూ వేకవచనే బహుళమ్

అంగిల్యాదే ష్టిః

ఇరుతో ష్టి క్సర్వనామ్నో నిత్యమ్-

ఇరుగేలు, నలువంకలు-టిగాప్పోతి-

నచ విభక్తిలోపా న్నేతి వాచ్యమ్-

నాలుగిటిమర్మమిత్యత్రాపి తదనాప

త్తేః)

నిన్నాదేః

ఏమ్యాదే రన్యతరోనిత్యమ్ (ఏమ్యాదే
రన్యతరస్య)

గోర్వాదే ష్టిః

ఇక్

నద్వంద్వకర్తృభారయోపూర్వస్య (ఇతి

వక్తవ్యమ్, ఇతి నవక్తవ్యమ్-ఉత్తర

పదే సమానాధికరణే ప్రకృతివద్భా

వానుశాసనాత్ గోరుగొమ్ములితిద్వం

ద్వార్థనిషేధః)

అదన్వాదేః

సంఖ్యాయా ఇతిష్టికివా (పదియిటికి)

అశిరనయోః (ఇక్తికోః పరయో రజ్జస్య ఇత్వంనస్యాత్)	ఆదేశే కిం, పాదిగిటికి, కుదిటికి, నెత్తు టికి, ఎదుటికి, కథం తవిటికీతి పురు టికీతిచ)
అజ్ఞస్యోత ఇః స్వాజ్ఞేతాలవ్యేఽచి (నాలుగు, నెత్తురు, నుదురు)	క్రిందుమిఁదుముఁదునాం టావః సోః
నాలుగ్వాదే రన్తిమస్య	ఇంచుకి బహుళమ్
నేక్తికోరశిః (నడుమ, కొఱుక) ఇక్తికోః	నోఽవిభక్తే రశి.
కిం-నాలుగిటి -	నాశి (కథం మూఁడిట నాల్గిట నిత్యాది, మః, సిరి, మగిడె)
ఇంచుగాచ్చికస్య బహుళమ్ (ఆచ్చికస్య కిం-కరుశించె)	నతిదివోరశీతి వస్తవ్యమ్
అఙ్ఘప్రభృతే స్త్రిక్	అప్రభృతీ న్యవ్యయాని
చేదో స్త్రిః	యుప్రభృతేర్నుక్
ఏడుజి	నద్వంద్వేనుసుపవిభక్తౌ (అఙుత, నడు మ, నాలుగిటికి, నెత్తుటికి, నుదుటికి)
డిక్తుతో రుపధాలోపః	
ఇత్వం ట్యాదేశే నేతివాచ్యం (నుదుటికి,	

(4) కారకకరిచ్ఛేదః.

సంస్కృతవ ద్విభక్తిః	జసిసో వలనః
టాసశ్చేతః (కర్తరీతి యోజ్య మితి స్ఫురతి)	గృహ్సత్వాదిషు చేతోవా
సహార్థే తోడః	సట్టిస్తేతౌ గుణక్రియయోః
సంస్కృత్యాదిషు	అన్యస్తాదపి దృశ్యతే
తుల్యార్థయోగే	కంటెనన్యాన్థానాం యోగే నిర్ధారణే.
కరణే బహుళమ్	సంఖ్యా ప్రమాణ సర్వనామ తత్సమా
ఆఖ్యాతురుపయోగే జసిసః	నాధికరణేషుయత్పూర్వం ప్రయుజ్య
నాప్రధానాద్యే తృయోగే	తే తతః ప్రథమా.
అవధి ర్విరమత్యర్థే	తస్య షష్ఠీబహుళమ్
వచ్యర్థానామముఖ్యకర్తృణః షష్ఠీ చా	అజాతే రపత్యస్య ప్రకృతేః
న్యతరస్యామ్	భగూర్థాది యోగే
	జేసః

మర్షణార్థేకర్తృణః

బుధ్యాదీనాం ప్రయోజ్యకర్తృః

సంబంధే ప్రాయశో మౌక్తః

నమః కుః

నిర్ధారణార్థం

విషయాదిశబ్దాంతర్యే

కాపిభేదకస్య కోఽభిమాన్యతరస్యా

మే- (కృతమధ్య ల్పదివేపు రంగనల

తోః గీడిప-అత్త సర్వనామ్నా

సః విశేషణానాం చ ప్రథమా)

భూవ్యవధానే నిత్యం సుపః (నిత్యపద
మపి నేయమ్)

సర్వనామభేద్యయో ర్యత్ ప్రాప్తప్రయు

జ్యతే తతో బహుళమ్. (కథం వస్తు

తూమేడింటికి వెల నాలుగురూక

లితి, లోకమంతటికీ చ)

కాలాధ్వనోః

జడా శ్చ ర్తసి ద్వితీయావా (జడా శ్చిం-

కుండేటియందు, తాః బేటియందు,

ఆలియందు, గుట్టములు మూట

నాల్గిట నొచ్చిమేక ఇతి - జౌపవి

భక్తికాత్ టాజ్యోరశి క్త్యప్రాణినా

మ్నోః.

క. కృతరాష్ట్రభూపతికి వృ

ద్ధతకతమునఁజిత్త మొకవిధముగామి

సుతోఁ ద్ధతినూన్పడు నాఁ డమన

స్తతః బిడపం బుట్టి యిపుడు శాం

తుండయ్యెన్.

(ఉద్యోగ- ౧. ఆ.)

అన్యస్తా త్సమ్యాశ్చ ద్వితీయా.

ద్వి. అలరుచు జాతివై రాదులు లేక

మలఁగునానావిధమృగసమూహముల

నసెలాంబు క్షీర్ణపక్ష్యాశులై తపము

లొనరించుతపసుల యోగిపుంగవులఁ

జన్నగభేదరస్రవరగంధర్వ

కిన్నరాదుల వాలఃఖల్యాదిమునులఁ

గడునొప్పి బిష్టాలోకమువోలె-

ఇతిరంగనాథః బాలకాండే. కథ మత్ర

భిసోద్వితీయా-అప్రసిద్ధః పథమా టా

యోగే- కథం నీవు కొట్టంబడుట

ఉపవిభక్తే రనేకాథా శ్చృతీయాసప్త

మ్యోరశో

నేరమహతః

ఉపవిభక్తేనాజ్యోరశో

కాలాః జనేః ప్రభృత్యర్థయోగే ని

త్యమ్- (నాటఁబట్టి, నాటఁగోలె,

ఏతత్సాత్ర మహనీయ చికః కారకే

చేసినూత్రయ్యక్రియా ప్రకరణే

యోజ్యమ్.)

అఃధినిస్తేకే సర్వస్తా నిత్యం వస్తీ

ప్రీసమభేదకస్య బహుళ మేకవచనమ్

భూవ్యవాయే బహువచన స్యేతి వక్ష

వ్యమ్

కాపిమృతస్య

నిత్యం నోహిభ్యః- ఫలే బహువచనమ్.

విగ్రచ్చ త్వనతరత్యగానా మపాదానం

క్త్య.

విన్దిష్యత్యధేవా.

ఏలోః ప్రయోజ్యకర్తాః (ఏల్వాదేః ప్ర

యోజ్యకర్తా)

ప్రయోజ్యస్య నుజ్యభిధానే

హేతౌ మనవలనాభ్య శ్చేసిర్వా నుప్ర

యజ్యతే.

క్వాపి వలనా దుండిః
ఉంజౌ తస్యద్విక్రియాసప్తమ్యా
చిః కత్తువదన్యస్యస్తాధాన్యే నిత్యం వితే
వణం భవతి
తదీయస్యక్రియామూ తప్తదా
తత్తక్రమః ప్రథమా
అస్తి తత్తథా-
సమాసే వ్యసీ
విభక్తిరన్యా క్వా ప్యన్యస్యాః
యుష్మదస్త త్సమానాధికరణమోః బ
హువచనమోః ప్రథమాంతమో
రుగ్గుకా

ఏకాదశే వుగ్గుకా

ఉత స్తేష్యః నిత్యమ్. (తేష్యిత్వనేన రు
గాద్వాగమానా మనిత్యత్వం త్వా
యతే-తేన-“మీరలుపెర్లుత్తేలో
క్వారాఘ్యలు” ఇత్యాదిసిద్ధిః. ఓ
వృక్షమా నీవుధన్యమువు. ఓవృక్ష
ములారా మీరుధన్యములరు. నేను
ధన్యమువు. మేము ధన్యములము.
(వృక్షోక్తిరియః) ఓవృక్షమా నీవు
గొప్పదానవు. వర్ధిల్లినదానవు. ఓ
వృక్షములారా మీరువర్ధిల్లినవారరు.
నతువర్ధిల్లిన దితి. మేము వర్ధిల్లినవా
రము. (వృక్షోక్తిరియః)

అదేగ్రానః

సంబోధనేచ

రుగ్గుగ్విషయే మహావ్యక్తచ్ఛబ్దః

అన్యయుష్మదస్తక్వాన్యేషు యథోక్తరం
బలీయః.

కుకొఱకోః గానాకయి నిత్యార్యాః

సమాసవ్యసీ

కింకేన త్రచేమః

క్వాన్నాన్యత్ర

భాజినిరపి

వస్తేనిష్

తయోగ్గుకా

క్తవదన్యః

వ్యతిరేకేనిః

ఉన్నాదయోచిః (ఉన్నానుబంధః)

అంద్వవగ్విప్లీకా అపదాని

నిష్కాశేనః

లఘ్వైకాక్షరపూర్వా దన్తిమా దభ్య
బహుళమ్

స్త్రీన త్పరిమాణాత్ - (పరిమాణవా
చినః క్రితాశ్చేయే తశాదయః ప్రత్య
యానన్యస్తే, తేవికారేపి భవంతి.
నిష్కాశేతం నైష్కేకం-ఏకం నిష్క
స్యవికారః నైష్కేకః. సంఖ్యాప్యత్ర
పరిమాణా. శతస్యవికారో, అవయ
వోవా శత్యః, శతీకః-కాలాధ్వనోః-
నాలుగుగడియలు నడచెను. నాలు
గుగడియలకునడచెను. నాలుగుగడి
యలకు వచ్చెను. నాలుగుగడియల
కు దీపపుచూనె చాలును. నాలు
నాళ్ళకునాలుగుపళ్ళు చాలవు. నా
లుగుగడియలలో నచ్చెను. నాలవ
గడియకు వచ్చెను. నాలవనాటికి
రమ్ము. నాలవనాఁడువచ్చెను. నాల
వనాటికి వచ్చె. నాలవనాటి కా
రంభించె. నాలవనాఁ డారంభించె.
నాలుగునాళ్లు భుజించె. నాలుగు
నాళ్లకుభుజించె. నాలునాళ్లకు భు

జించె. నాలవనాఁడు ముగిసె. నా
లవనాఁటికి ముగిసె. నాలవనాఁటి
తోముగిసె.

ననుష్టకా - (ఆపురుషుండు - వుట్; ఈపురుషుండు - వుట్; ఏపురుషుండు - ఎవ్వఁ-ఏకాంత - ఎవ్వ; ఒకపురుషుండు - రుక్, రుద్రక్; ఒకనాఁడు. టిక్.

అంటొట్టు, అట్టుప్ప, అత్తాఁక, అత్తాఁకలి, అడవి, అకొత్తు, ఇల్లరి-
“ఇప్పుడమికినన్ను శాశ్వతవిభుండుగఁ
గోరెదకెల్ల వారలు” (ఉత్తరరా
మా-పు-3.)

అవారణమైవినినిశ్చయంబుగా - కల
పంబు లభినవగంధంబులుగఁ గూ
ర్చి-ముడికొక్కభంగిగా నెత్తులు వట్టి
యిచ్చు - ఆయిల్లులు, ఈరాజు,

ఉల్లాకు, ఉవ్వెత్తు, ఏడాకులరఁటి-
ఏరాలు, బిడ్డోలగము, ఓరంత, కం
పిరుగుడు.

వర్ణాభిధానాని:—బాఁకుండు, బాఁ
పఁడు, బాఁపన; పాటు, పాటుండు,
రాచ, కోమటి, బేరి, బేహరి,
వానె, గొల్లండు, గొల్లఁడు; కంచర,
కచ్చర, కంసాల, వడ్లం (డ్రం) గి, వడ్ల,
కాసె, కుచ్చర, మంగల, మంగి,
చాకల, చాకి, సాలె, జాంత్రి, ఈం
డ్రి, ఈడిగ, కజ్జలి, రెడ్డి, కన్ను,
వెలమ, బలిజె, మేదర, వ్రే, బచ్చు,
మాల, మాదిగ, చెంచు, కోయ,
సవర, బోయ, ఎఱుకు, సుకాల,
సావల, ఒడ్డె, ఉప్పర, గొడగరి, పాకి,
చచ్చుడి, బెస్త, తెలిక, గాండ్ల,
బిజవ, ముజవ.

సమాసః.

త్రివిధా సాంస్కృతి కాచ్చిక మిశ్ర భే
దాత్

సాంస్కృతికో ద్వివిధ సిద్ధసాధ్యశ్చేతి.
(కథం- ఒంటిగాఁడు-మగాదిపాఠాత్)

జీకః సర్వనామచ్యుత్తం సమానాధికర
ణేన సమస్యతే

అమహత్సంఖ్యా

ప్రీసమః

ఆచ్చికే నడ్వంద్వః-నను విభునిగఁ గోరె
దరు.అ త, నసమాసః విభక్తేః శ్ర,
వ చాత్. నచాలుక్సమాసః. నీవు
దక్షకుండుగ.

త్రియావిశేషణాన్ను జిర్భవతి రనుప్రయు
జ్యతే

నుజేర్వా

జీకాత్తచ్చుభిః

తి కధికటిష్ఠగాదిభ్యః

ప్రీసమవగ్ధాభ్యాం బహుళమ్. (జీక
స్యాః శ్చేతి డుబ్బకరణే సమాసః
యోజ్యమ్)

సమాసః

సర్వనామచ్యుత్తం బహుళమ్

ఉత్తరపదే కిమ్. (కుతో నస్యా చ్చేసిన
యల్లు- ఇత్యత్త,-

కుడుము- అస్యపః నీః

అనుమ్యాదేఃః

జీకాత్పరతః అట్టిర్వాహ్య దుత్తరపదే.

అవికృతస్పిధః

సాధ్యోన్యః

తత్పురుషస్సంస్కృతవ త్ప్రాయశః

జీకమ్యస్త స్సమానాధికరణేన సమస్యతే

షీకవ్యయో ధాతుసామ్యే మిశీనా.

జీకేన జీకః

రోః ప్రభృతయః పఞ్చభిః

క్వాప్యాచ్చికషీనుజ్

బహువ్రీహి క్వాపి స్త్రీసమవాసేవ దృ

శ్యతే

కప్పురగంధి-కఙ్కంశా.

ఉపమానం మేనునా స్త్రీయామ్-(ఉప

మానాస్తేనో ర్భౌడి స్త్రీయాం-

పూఃబోఃడి)

భోజ్యం తిండినా

నికా త్తచ్చ భోనుప్రయుజ్యతే

త్రిక స్త్రీసమాభ్యాం బహుళమ్

సర్వస్థా త్నిబంధే

యుష్మదస్త దాత్తార్థానాం రుగ్వోత్తిర

పదే

తుల్యార్థే బోటా ద్వితీయా

చిచ్ఛోఽగుఙ్కౌ- (చిచ్ఛుఱు చిచ్ఛుతా

ఉత్తరపదే)

శతస్య తోష్ట సుఖ్యాయాం ద్వంద్వే

నిత్యమ్

అనుత్తరపదస్య పదేర్దునుక్

హల్యుక్

ఇద్విద్దతోః- పన్నుః పన్నెండు (పం

డ్రెండు)

ఆచ్చికస్య ద్విగోరేకవచనం ప్రాయశః

నిత్యం సంఖ్యోత్తరస్య

సమిశ్రస్య

ఉతస్సస్తమ్యా అలిగుత్తరపదే

తృతీయా పంచమ్యా రత ఇః

పాఠాదే రజస్య బహుళం లోపః

నవాఢాదీనా మేకశః కేషుచిత్

అర్ధస్య మగ్రాణ్

రేయే నడేః కిన్

చిన్నపిన్నయో వ్యగ్రాఢౌ

రుక్నోదబాహ్మయో ర్జ్ఞానిత్యమ్

వాలో రన్తా

పాఠరమ్ము

నిత్యమాలా వనుప్రయుక్తే

జవశ్చ జవ్వనేః

ఊరు క్సంస్కృతసమస్య చ

నామ్వాదేరేకార్థస్య వ్యప్త్యామోః పజ్

నుగచి

నమిన్నాపాదిషు

జీకస్య

అన్యస్య లు క్సమానాధికరణేః

పేర్వాదేర్వా (వాలన్తు, పాఠన్తు)

నున్నస్య నును ర్న్తలి.

పెద్దస్య పెనుః-(పెద్దనూను = అరుళః-

పెనుబాము = అజగరః)

పెన్నురచి-

నిత్యమోః పుంపుణౌ

తచ్ఛబ్దస్య లక్ష్మి ర్బహుళమ్

ఆమేడితస్యాయః (ఆత స్త్రీకా దామ్రే

డిత స్యాయి ర్వా)

అనుప్రయుక్తస్య నిత్యం లోపః

టివో మహతోవావాః

చిఱుతాదీనాం శుక్వా

మూఢో ర్దుజో నిత్యమ్

తతో హలోద్యే

గురౌవా

సమశల

తి కాదేహలో నూప్తరః

నుత్పత్తిభ్యో యోర్విద్యతే

తనజే

ఉత్తస్త్రిసమపుంపుణాం జని చయి

లుత్తస్త్రిస్య

పదే యోమనవాన్యాయాః

సంగోర్వాదయః

ప్రాస్వాదిన్యస్వ హాలాద్యే

నిర్మలాదయః

ధికస్యనిక-ధికస్యని కాస్య త్సమానాధి

కరణేఉత్తరపదే-చల్లనివాఁడు, చల్ల

వాఁడు, సమానాధికరణే కిం-చల్ల

గా, చల్లగా-కథం తప్పుకుట్టులు, అల్లు

వాఁడు, కొడుకుఁగుట్టి, అన్నయ

ల్లుఁ ఇత్యాదా నాటి దృశ్యతే-తప్పు

వాఁడు.

పూర్ణాక్షతః

సవాక్ష్వాక్షాద్వాదిషు

జీవన్మద్యే తచ్ఛబ్దస్య లోపః

క్రిందోక్షే

దుతస్య

ననుజేలటః

ఉరగం దాదిషు

జీవోబహుళమ్

కాపిచేతతోడవలనానామ్

అంధ్వహోరతః

నజరాదుతః

నిత్యమితః

ఓమతన్తానాక్ష్వాక్షోర్విద్యతే

నాజేర్నుర్వా

ఏకేతరసంఖ్యావచనం సమానాధికరణే

నామమాతా సమస్యతే.

జీకాచ్ఛ్వాక్షాను ప్రయజ్యతే - మగివాఁ

డు, తచ్ఛబ్దః - అల్లువాఁడు, జీవః-

తస్యవాఁడు, గొల్లవాఁడు.

మగాదితీ కస్త్రిసమేభ్యో బహుళమ్ -

(మగిఁడు, మనుమఁడు, వ్రేఁడు,

ముదుకఁడు, బాఁడు, గొల్లఁడు,

జాణఁడు, పాఁడు, రాయఁడు, బా

త్తైఁడు, ఏ ఖే మగాదయః)

సర్వన్త త్సంబంధే- (రాముసంతవాఁడు,

రామునట్టివాఁడు, రామునియంతవాఁ

డు, రామునియట్టివాఁడు, నీయట్టి

వాఁడు, నీయంతవాఁడు, అత్త సమా

నో అర్థస్యనిరూప్యతే)

కులవాచకాదితివక్తవ్యమ్

నబాఁపాత్

కన్యోశ్చపేష్టికే

యుష్మదస్తదాత్తార్థానాం దుగోష్టోత్తర

పదే-ఉత్తరపదేకిం. నాది ఇత్యత్ర

దుష్పదృశ్యతే, అతదర్థేకిం-నావాఁ

డు, నాయది?

యుష్మదస్తదాత్తార్థానాం తల్లోపేదుగ్వా

సంవాదిభ్యో వాయేర్వః

మ్యస్తస్త్రిసమయోః ప్రాజ్ఞకత్రకా ప్ర

యోజ్యే

ఉరాసజ్వేషయస్య రోవా- (అనజ్వేష

యస్య ఋతోరః)

దీర్ఘసమాసే జీష్ణకావహస్వః

అనుప్రయుక్తిస్య నిత్యం లోపః

అన్నిప్రభృతయ స్సర్వనామాని-(అన్ని,

గురోవా

సరళః

త్రి కాదేకహలో నూప్తరః

నుక్తలిభ్యర్థయాద్విత్వమ్

తనజి

ఉత్తస్త్రిసమపుంపుణం జసి చయి

లుప్తజస్య

పదే స్త్రీమునవార్థయోః

సంగోర్వాదయః

ప్రాస్వాదస్యస్వ హాలాద్వే

నిక్తలాదయః

ధికస్యసిక్-ధికస్యని క్వాన్య తస్మానాధి

కరణేఉత్తరపదే-చల్లనివాఁడు, చల్ల

వాఁడు, సమానాధికరణే కిం-చల్ల

గా, నల్లగా-కథం తమ్ముకుట్టులు, అల్లు

వాఁడు, కొడుకుఁగుట్టు, అన్నయ

ట్టు ఇత్యాదా నాటి ద్విత్వతే-తమ్ము

వాఁడు.

పూర్ణార్థః

నవార్థా శ్చైర్వాదిషు

జీవద్దండ్యే తచ్ఛబ్దస్య లోపః

క్రిందోఃక్రీ

ద్రుతస్య

ననుజీలటః

ఊరఁగదాదిషు

జీపోబహుళమ్

క్వాపిచేతనోడవలనానామ్

అంద్వవోరతః

నజరాదుతః

నిత్యమితః

ఓమతస్థానార్థ స్యోత్తరపదస్య టి

నాజే ర్నుర్వా

ఏకేతరసంఖ్యావచనం సమానాధికరణే
నామహతాసమస్యమ్.

జికాదప్టర్వానుప్రయజ్యతే - మగవాఁ
డు, తచ్ఛబ్దః - అల్లువాఁడు, టిమః-
తిమ్మువాఁడు, గొల్లవాఁడు.

మగాదితి కస్త్రిసమేభ్యో బహుళమ్ -
(మగఁడు, మనుమఁడు, వ్రేఁడు,
ముదుకఁడు, బాఁపఁడు, గొల్లఁడు,
జాణఁడు, పాఁపఁడు, రాయఁడు, బొ
ట్రేఁడు, ఏతే మగాదయః)

సర్వస్తా త్సంబంధే- (రామునంతవాఁడు,
రామునట్టివాఁడు, రామునియంతవాఁ
డు, రామునియట్టివాఁడు, నీయట్టి
వాఁడు, నీయంతవాఁడు, అత్ర సమా
సో అర్థస్యనిరూప్యతే)

కులవాచకాదితివక్తవ్యమ్

నబాఁపాత్

కనోశ్చపేష్టిక్

యుష్మదస్తదాత్తార్థానాం దుగోవోత్తర
పదే-ఉత్తరపదేకిం. నాది ఇత్యత్ర
దుష్మదృశ్యతే, అతదర్థేకిం-నావాఁ
డు, నాయది?

యుష్మదస్తదాత్తార్థానాం తల్లోపేదుగ్వా
సంవాదిభ్యో వాయేర్వః

మ్యస్తస్త్రిసమయోః ప్రాక్షికత్రికౌప్ర
యోజ్యే

ఉ.రానజ్వేషయస్య రోవా- (అనజ్వేష
యస్య ఋతోరః)

దీర్ఘసమాసే జీప్సక్వాప్రాస్యః

అనుప్రయుక్తిస్య నిత్యం లోపః

అన్నిప్రభృతయ స్సర్వనామాని-(అన్ని,

ఇన్ని, ఎన్ని, కొన్ని, పెక్కు, పలు,
 ఆ, ఈ, ఏ, నీ, నా, మన, తా,
 ఒక్క, రెండు, మూడు, నాలుగు,
 ఐదు, ఆఱు, ఏడు, ఎనిమిది, తొ
 మ్మిది, పది.)
 తదంతాః-(పదునొక, ఇరువది, ముప్పది,
 నలువది, ఏబది-ఇరువదిద్వింశతిః-
 పందొమ్మిది రేకోనవింశతిః- పండ్రెం
 డుద్వాదశ-అమహతిపన్నిరుః, “పం
 డ్రెండేడులునీగతింజనఁగ”-ఉ.హరి
 వంశ.)
 పౌరుగోః పౌన్నుః
 పినుజిప్రథమాః క్వాపిధాతునా బ
 హుళం సమస్యస్తే-(మిట్టిపాటు, అ
 దిరిపాటు, అదరవ్రేత, తిరుగఁ
 జోత, సిగ్గుపాటు, నగుఁబాటు.)
 నాఽపి వికృతా వవ్యయీభావః
 బహువ్రీహకా నన్నోః టేప్టిన్
 చూలోరిః
 విలోస్తుక్
 జికస్తచ్చబ్దోఽను తరపదే క్వార్థేవా
 త్రికాద్బహుళమ్
 స్త్రీసమేభ్యో బహుళమ్

సమానాధికరణే వంటిర్నిత్యమ్
 మోర్నిక్
 పూర్వవ త్తర్కధారయే
 టిర్వా నసంయోగలోప్యణామ్- “కలికి
 జక్తనచంటి యీ కలువకంటి”-
 ఘటికాచల. అత్రచన్నశబ్దస్యాపి
 సమానప్తిర్ద్విశ్యతే-
 కుఱుచ, చిఱుత, నడుమ, టి నిడువా
 నాంఠేర్వాలోపః- కుఱుచూపు, కు
 ఱుచూపు, చిట్టుములు, కుట్టారికలు.
 త్రికా దసంయుక్తస్య బహుళ మరో
 వ్యణః
 అచ్చోట నిత్యత్ర నలోపః
 ఓత ఇతి తవరకరణాత్
 హ్రస్వతః స్థానార్థా చ్చోటః హ్రస్వ
 స్యాత్ వాత్రిసంఖ్యార్థతః
 రేవగల్వాది రేకవచనమ్
 సేపు వడిభ్యాం నిత్యం సమాసః
 నమిశ్రస్య
 తోఁబుట్వాదయః
 నిక్ష్లాదయో యథోపదిష్టమ్
 * * *

—| అథతద్ధితాః |—

త్వార్థేతనజ్
 తికం చిన్నాదిభ్యో బహుళమ్
 క్షేర్వాదే రిమిః
 నల్లాదయో గుణవచనాని
 అతో గుణా న్నుః

మోర్న్,
 ముగాదిభ్యస్తేమిశ్చోదయః
 అగ్గలాదిభ్యిశ్చకః
 అఁ మోరాభ్యఃస్వాధే
 చిఱుతాదిభ్య ఉకః

ముందోరణః

ఉత్తోర్ణికే- (సూత్ర మిదం స్థానాంతరే
యోజ్యమ్)

అర్థిర్వర్థే జాలాదిభ్యః- (జాలరి. చొ
రవ, చదువు, చొప్పు, జూదము,
టక్కు, టెక్కు, తగవు, తటగు, తీర్పు,
తెంపు, తెరువు, తెగువ, దోపు,
నేరువు, పొటము, మతకము, పూజ,
లావు, సిగ్గు, సూన, సుంకము, వేట.

ఓయారాదిభ్యః ఇః

వేడుకాదిభ్యః కాష్పుంసి

స్త్రియాం కత్తియః

బహువచనా దాఃడిః

ఆష్పుంసి

ఈష్టమ్తాదిభ్యః

చెంచెత మాలత ఇత్యనయోః కేవల
త్వమ్

సర్వత్ర తాచ్చీల్యే మంటాదిభ్యో మారిః

పార్వాదిభ్యః పోతుః

పగాత్తుష్పుంసి

స్త్రియాం కులాత్తః

మిండత గుబ్బెత ముట్టత విటీ యువతి
రజస్వలాః

ఎత్వం తవర్ణకే క్వాపి దృశ్యతే

మతుపో వ్యతిరేకే కుత్రచి దిఃడిః

కాష్ట్రాపి తిర్యక్సంజాయాం దృశ్యతే

అందాదిభ్యః కాష్ట్రోయోర్గః

తాస్వాదేపి దృశ్యతే

అన్యే మతుబర్థాదయః ప్రయోగతో
వేద్యాః

తేః ప్రకారే టుచ్

తద్వతి టిచ్

పుడు చ్చాత్

తకోః వడిః- (కొంతవడి, ఒకవడి, కొం
తసే పని యర్థము)

తజా దిభ్యో వడిః-

కోత్త్రికాభ్యాం సంఖ్యాపరిమాణయో
ర్ణి చ్యణౌ

ఎఁడు పరిమితా వేక త్వే

ఎఁడా లేర్లోపః

ఇయస్య (గి న్నెఁడు, దొ న్నెఁడు)

ఒప్పిదము, కొవ్విదము, బెట్టిదము,

వెల్లిదము, ఎల్లిదము, మగంటిమి.

ఒజ్జస్యనజ్, ఒజ్జనము. కోటరము,

కోడటికము, కోడంట్రము, కోమలి

కము, చెలికారము, పేదటిమి, మ

గతనము, వెలుక, వెలరు, వేండ్ర

ము, వెల్లిదము. వడ్లంగేరమ్, వ

డ్లంగము. పేర్వాదేరిమిః, పేరిమి,

చెలిమి, కడిమి, పోడిమి, వాడిమి,

వేడిమి, మేలిమి, పసిమి, ముచ్చి

మి, మిసిమి. వ్యతిరేకే కుతశ్చిదిః

డిః, ముక్కిడి, వాలిడి, వెరవిడి,

సిగ్గిడి. చప్పిడిస్వార్థే. సందోరడిః.

వ్యతిరేకే ఇతివర్తతే- సందడి. మం

దాస్త్యందురాయాం, మందడి, వెల్ల

డిప్రభృతయః. పోతుః, తిండిపోతు,

వదరుబోతు, ఓడుబోతు, పాటు

బోతు, దోరపోతు, నేరపోతు,

మాలుఁగుఁబోతు, కల్లుఁబోతు,
కువ్వాడపోతు, తూఁగుఁబోతు, త్రు
ళ్లుఁబోతు, త్రాగుఁబోతు, కడిపో
తు. చిటుతాదిభ్యఉకఃస్వాధే, చిటు
తుక. నాతి, నెలఁతి, పడఁతి, మడఁ
తి, పొలఁతి, మెలఁత, నిప్పు, వెలఁది.

పెండేరము పెండెరము

ఉబ్బాదే రరజ్-ఉబ్బరము, ఇంట
రము, దాపురము, దాపరము, ఉల్ల
రము, పోతరము, ముక్తరము, ఒం
టరము, పులసరము, టెక్తరము,
మల్లరము, సోమరము, కట్టరము,
పులకరము, పోసరము.

మూఁపోరంసకూటేరజ్-వా

కాఁపోర్గార్హస్థ్యే
ఇయస్యాపి తద్ధితే లోపః, కొండీడు,
మన్నీడు, సాలీడు.

అచోరిః- ఓర్పరి, ఓర్పు

సంశ్చృతవ దనదంతస్య స్త్రీప్రత్యయః
అదంతస్య సంశ్చృతసమస్య భేదకస్యా
లుర్వా నుప్రయుజ్యతేమహాత్యామ్

నిత్య మగంతస్య

ద్విగౌ తూమాహ్రాప్యః- ఇద్దము, ము
త్తుము.

ఎనమతోమ్మయోర్తుక్తామా- ఎనుమం
దుము, తోమ్మందుము

నాత్రఖండః

పదేష్టేగ్లోపశ్చ-పందుము

తృతీయా పంచమీ సప్తమీనా మక
ర్తరి ద్వితీయా

ఉత ఏకార్థాత్తస్యాస్థానేవః- సమానాధి
కరణే ఉత్తరపదే

ఉతః స్త్రీసమస్య పుంపుణో ర్లుక్ కభే
ష్వద్వంద్వే నిత్యమ్

భేః పతౌ

ప్రాతాదేర్లుప్తాంగస్య పరుషేషు

ఉత స్సప్తమ్యా అలిక్

అత శ్చేత తోడ వలనానా మిః (అకా
రాంతానాం చేతతోడ వలనానామి
త్వంస్యాత్సమాసే)

అతఃకిమ్, చేతోఇత్యనయో ర్భూత్.
పదే రనుత్తరపదస్య సంఖ్యాయామునుక్
హల్లుక్

గత్యర్థాకర్తక శ్లిషశీజ్ఞస్థానవసజనమాపా
తీర్వతిభ్యశ్చ- ఏభ్యఃకర్తరి క్తస్యాత్
భావకర్తణోశ్చ

క్రోధికరణేచ ద్రాయగతిప్రత్యవసానార్థే
భ్యః- ఏభ్యో అధికరణే క్తస్యాత్-
చాద్యథాప్రాప్తమ్

“ముకుందస్యాసిత మిద మిదం వ్యా
సం రమాపతేః! భుక్త మేత దనస్త
స్యే త్వాచు ర్గోప్యో దిదృక్షవః”
ద్రాయజ్ శ్చైర్య మిత్యర్థః (స్థితిః)

ఇతః క్తః (ఇతో ధాతో ర్వరమానేక్త
స్యాత్)

మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చ- (మతిరిహే
చ్చా) ఏభ్యో వర్తమానేక్తస్యాత్-
రాజ్ఞాంమతః ఇష్టస్థై రిష్యమాణఇత్య
ర్థః చకారోనుక్త సముచ్చయార్థః)

నపుంసకే భావేక్తః-(క్షీ బత్వ విశిష్టే
భావేకాలసామాన్యేక్తస్యాత్-జల్పి
తం- శయితం, హసితమ్)

క్షస్య చ వర్తమానే- వర్తమానార్థ
క్షస్య క్షస్య యోగే షష్ఠ్యాత్
నలోకేతి నిషేధ స్యాపవాదః- రా
జ్ఞాం మతో బుద్ధః పూజితోవా)

అకర్తరి తృతీయాపంచమ్యార్థః
నానర్థాత్సప్తమ్యాద్వితీయా
అలఘు స్సచూసపదే ద్విరుక్తిః
అనన్యాభిధానే పూర్వాకృత్యభిహితవ
త్తరా

తృన్నధే డిమ
తయోర్ముక్
వ్యతిరేకే నిః
క్షవదధేనః
శత్రురే ధాతుసంబంధే చును
ఉన్నోన్యత్ర
భావిని కలజిః
జేరట్టిర్వాను ప్రయుజ్యతే
నిత్యం తచ్ఛబ్దస్సుపి
ఉత్తరపదే తస్యలోపః
తృక్వత్తచ్ఛిలాదిషు
జీ కర్తృవ దన్యస్య ప్రాధాన్యే పితేష
ణమ్

లఘ్వేకాక్షర పూర్వాదీనా మారజ్
బహుళమ్

సమాసః-(అత్సంస్కృతసమాలునాస్త్రి
యాంసమానాధికరణే)ఇలుటాలు=
గృహిణి; ఏరాలు=యాత.

అన్యవ దపి దృశ్యజే
జీకో విశేష్యేణ
త్రికముకా విభాషా
స్త్రిసమః

మీఁగడాది షష్ఠీబిందులోపః- మీఁగ
డ, మీఁదియొక్తగడ; లేగడ
మీఁసవతి- (నాఁడేని, నాస్లు, లేడి,
లేస్తు)

వేసవి, వేసంగి, పొడుగు, పొడుపు
పతతేః పడః ప్రాకృతికః
తథాహ్యాస్తీన్నితి ప్రయోగతో వేద్య
ఇతి సూత్ర మపసీయ తస్యస్థానే-
వంజెఱు గ్వాదయ ఇతి వక్తవ్యమ్.
(వంజెఱుగు, సంగోరు, వందొమ్మిది,
తొంబది, పెందొడ, వేఁబోక)

సర్వత్ర సిద్ధస్య సయోగే నిత్యమ్-
(సార్వత్రికస్య సిద్ధస్య ఖండస్య సం
యోగే పరే నిత్యం పూర్ణబిందు
స్యాత్ - (తాఁడి, తాండ్లు; పనఁటి ప
నండ్లు; ఏడు ఏండ్లు; తేఁటి తేండ్లు.
సర్వత్రేతికిమ్. నదీర్హితానిధ్య ఇత్య
నేనబాధో మాభూదితి. సిద్ధస్యకిమ్.
వచ్చెఁ గ్రమ్మఱ, రాఁగాఁ గ్రమ్మఱ
ఇత్యత్రాపి స్యాదితి. చెనఁటి, పనఁటి
ఆరఁటి, అనఁటి, పరఁటి, తాఁడి,
కొనఁటి, ఏడు, తోఁడి, తేఁటి,
బోఁటి, బోఁడి, వాఁడి, వేఁడి,
పోఁడి, కాఁడి, దోఁటి, గోఁటి,
దాఁటు-)

రుగత స్త్రిస్థానేయే
ఉరఃసంస్కృతసమస్య
నెఱస్య వగాది ష్వంగలోపః
పరస్యద్వేచ హలః
నిండోర్వేతాదిషు-(నివ్వెఱ, నివ్వెఱు
గు, నిప్పస్తు, నిప్పచ్చరము)

సంస్కృతసూత్రాంధ్ర వ్యాకరణమ్.

కృతోల్లోప స్తనాదిభ్యః కపానాంతు
గబామతాః- చన్దవ, కన్దవ, చన్దం
డలు. అస్య ద్రుతత్వాభావా న్నా
నుస్వారః

కువర్ణ రోయుతో యినా కయిత్కుదీరి
తోబుధైః- అఖడ్జవత్సన్తుతః, తథాన
హీష్యతే వణా.

కర్త-

చేముచున్నవాడు- కుర్వన్

చేయంగలవాడు- కరిష్యన్

చేసినవాడు- కృతవాన్

చేసెనువాడు

చేసెడివాడు

చేయువాడు

}

కర్త-

చేయఁబడుచున్నవాడు-క్రియమాణః.

చేయఁబడఁగలవాడు- కరిష్యమాణః

చేయఁబడినవాడు- కృతః

చేయఁబడెనువాడు

చేయఁబడెడివాడు

చేయఁబడువాడు

}

ఆశ్రయః

కాలుజాటి పడినాడు- (తద్భావే తత్స
మవేతస్యభావః)

తస్త్రియాయాం తత్సమవేతస్య- క్రి
యావిశేషణం భవతి. కాలుజాటి
పడినవాడు- అత్ర తస్త్రియా పత
నం, తత్సమవేతః పాదః, తస్త్రియా
తు స్థలనం- స్థలనస్య పతనప్రతి

విశేషణత్వ మనేనాతిదిశ్యతే-ఏతేన
ద్యయోఃక్రియయోః సమానకర్తృ
కత్వ మాయాతమ్. పతనం ప్రతి
స్థలనస్య హేతుత్వేన పూర్వకాలిక
త్వం సమానకర్తృకతా చేతి. త
ద్భావకారానా మప్రయోగ ఇతి భా
ష్యమ్.

తదీయస్య క్రియాయాం తస్య తథావృ
త్తి ర్యస్యక్రియాయాం పరమానో
చి, తస్యప్రధాన్యే కర్తురివ విశేష
ణం భవతి.

అసౌ తత్తథా- తత్సంబంధినః క్రియా
యా మసౌ తత్తత్కర్తృభవతి- హరి క
గుణానిలయుడు. వాడు ధనము
లేడు.

అత్ర కర్తృగతో భావో ధాతునా స
ముదీర్యతేయోసౌ కర్తృగతో భావః
పశ్యన్తే నాభీధీయతే.

ధాతుత్వ వివక్షాయాం క్వాపి సుప
ఞ్చుక్

భయాదేః పతిః

పతౌ పూర్ణబిందులోపా బహుళమ్

సుఖాదేర్వా

చిగుర్వాదేశ్చుక్

నిద్రాదేః పోషః- నిద్రపోష, నిద్రించు,
మోసపోవు.

సర్వం లక్షణం చిన్నయసూరీయాః

సూత్రాః సుయశాదృష్టమ్.

ఆంధ్రశబ్దానుశాసనము.

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సిద్ధి లోకంబువలన గ్రాహ్యంబు
 శాసనం బీయని దిక్ప్రదర్శనంబు
 సంస్కృతప్రాకృతంబులు ప్రకృతులు
 ఈయది వికృతి
 ఆద్యప్రకృతికి వర్ణంబు లేబది
 ద్వితీయంబునకు ఋగ్వక్రతమజ్ఞాశప
 లు ద్విక్రనగు
 ఇట ముప్పది యాఱు
 ఋగ్వీసర్గవర్గయు జ్ఞా శపలు సమయో
 గంబునం గలియు
 హ్రస్వవక్ర ఖండబిందు దంత్యచజ లనా
 ద్యంబులు
 అచ్చులు ప్రాణంబులు
 ఎవఁబటలు వక్రంబులు
 ఐశౌలు వక్రతమంబులు
 హల్లులు ప్రాణులు
 కచటతపలు పరుషములు
 గజడదబలు సరళంబులు
 లాఁతిహల్లులు స్థిరంబులు
 నకారంబు ప్రతంబు
 ఋగ్వర్ణంబులు రలతుల్బంబులు
 ప్రాసంబున బహుళంబు
 వళిం బదాదితుల్యంబులు
 పాదంబునం దాద్యక్షరంబు వళి
 రెండవయది ప్రాసంబు
 లగలంబులు వహంబులు

పదాదిహల్లునకుం గ్రార ధక్త హల్లోగం
 బులేదు
 నహలు సూర్యులు
 నలనగసలభరత లింద్రులు
 వాదులు గణంబులు
 ప్రత్యయంబు వర్ణకంబు
 అగ్వాదులును ధాతువులు
 ఇళాఎవలం గూడిన జచలు తాలవ్యం
 బులు
 పెఱలు దంత్యంబులు
 పదాదిస్వరయోగంబునం దొంటియ
 ట్లొండె నగు
 ఇవి యొండొంటికి సవర్ణంబు లగు
 వికృతిని హల్లుక్రింద లాఁతిహల్లు గలు
 గదు
 డాకు లకారం బగు
 కగచతపమవలు
 నకారంబునకు
 రలలకు జకారంబును
 నరలకుం దుదివానికి సర్వంబునగు
 హల్లులకెల్లం గ్రారయగు
 చణరలలకు లేదు
 టాకు నల లగు
 తకారంబు సాకగు
 హకు సర్వంబులేదు
 ఉగ్గలి ముత్య మడ్డి పైడ్డు కాయ్య
 చెయ్యి చెయ్యి చెయ్యులు చెయ్యము

ఓష్ఠ్యస్వరాంతవకారంబును ణయశలు
ను బదాదిని లేవు
క్రియలంద్రిక్త యాకేత్వంబు లేదు
తాయెత్తు పయ్యెద పయ్యద
ఉయేల యేత్వంబునకు హ్రస్వం బత్వం
బాత్వం బొండె నగు
ఉయేల యుయాల
అంతస్థములు లఘువు లలఘువు లని
ద్వివిధంబు
యవలలు ప్రకృతులయందు సైతము.
(పణ్యార మిత్యన్యదేశ్యత్వా న్న పరి
గణనా)
ఇందు రేఫంబును
అచ్చుమీఁదియచ్చు యశ్రుతియగు, నది
యార్యులు లఘువండ్రు
లఘులఘువులకు విరోధంబు లేదు
రేఫంబులకు నిత్యంబు
బిందువు సిద్ధంబు సాధ్యంబును బూర్ణ
ఖండ భేదంబువలన ద్వివిధంబు
హ్రస్వంబునకు మీఁద ఖండంబునకుఁ
బూర్ణం బొండె నగు
ఇకాదులందు
ప్రథమంబునందు నిత్యంబు
ద్రుతుంబునకు లోపఖండంబులుగలుగవు

చాఁపునకు సాధ్యంబు ఖండంబగు
జీత్తు బిందుపూర్వం బగు
స్థిరంబు గాదు
డుట్టు పూర్ణపూర్వంబగు
వర్ణశబ్దంబుచేసస్వరంబునకు గ్రహణంబు
పరంబగుచో నా రా నాఁబడు
పదంబు నాంతఁబు ద్రుతప్రకృతికము
అన్యంబుకళ
అవ్యయ సుప్తిజ్జు లిం దనుకరణంబు ద్రి
క్తం బ్రయోగింపఁ జనదు
తే నమః పదంబులు దండకావసానం
బునం జూపట్టెడు
భవదాదులకును ఋద్రేఘాంతపదంబుల
కిందుఁ జొరంగలుగదు
ఈయవి తత్సమంబు తద్భవంబు దేశ్యం
బు గ్రామ్యంబు నని చతుర్విధంబు
విభక్తివికృతంబు ప్రకృతిద్వయంబు
తత్సమంబు వికృతంబు తద్భవంబు
ప్రవాహసిద్ధంబు దేశ్యంబు
విరుద్ధంబు గ్రామ్యంబు
పదంబు వ్యవహారప్రసిద్ధంబ యింగుఁ
బ్రవ్యాహర్యంబు
దోషరహితంబున కప్రయుక్తత్వదోషం
బు లేదని యధర్వణాచార్యులండు.

ఇది పరవస్తు చిన్నయసూరివిరచితంబైన యాంధ్ర శబ్దానుశాసనంబునందు

సంజ్ఞా పరిచ్ఛేదము.

సంధిపరిచ్ఛేదము.

ఉత్పంబున కచ్చురా సంధియగు
అనాదివిభక్తివర్తమానచువర్ణంబుల బ
హుళంబు

కిమాదులయం దిత్వంబునకు
క్రియాపదతదాదికి వక్షులందు
మధ్యమపురుషంబునందు నిత్యంబు
అత్వంబునకు బహుళంబు
ఇతోర్థంబులందు
తదర్థవలోపంబుననిత్యంబు
అచ్చునకామ్రేడితంబునంబ్రాయికంబు
ఆకురా

మానార్థకంబునందెడురా నిత్యంబు
లిలోపంబగు

అనుకరణంబున హల్లునకు ద్విత్వంబగు
చాపుమీఁద బహుళంబు

అహమాదులయు

విసర్గంబునకు లోపంబగు

నమోత్వంబున కోత్వంబుండెనగు

కుటు చిటు కడు నిడులయుపధకు ద్విట

కారాదినిత్యంబు

నిడునకు రాడులు రానగు

హల్లధ్యగంబున కన్యతరసవర్ణంబునకు
హల్లునకు లుక్తగు

ద్వినులయుపధకు బహుళంబు

అలఘులకారంబుమీఁదిలువర్ణంబునకు

నీలుఁగుప్రభృతులం దొలిహల్లునకు

పుక్తిలింఁచుప్రభృతుల సంయుక్తంబునం

దన్యతరంబునకు

అక్షటాదులకు

పతత్యర్థపకారంబునకు ముడుజులురా
పదమధ్యంబునలడరలయుత్పంబునకు
అబ్బురాదులందు

చిదురుపాదులదకారంబు పైదానికగు,

యుక్తపూర్వంబు గురువుగాదు

టవర్ణంబునకు కొఱకుకంటెలురా

లాఁతులు లాఁతికి నొకానొకచోఁ జూ

డనయ్యెడు

అదంతథాతుజభేదక లాగమంబులపయి

వుట్టినకు

అదియపులయుత్పంబునకు వృత్తియందు

అంతాదుల తవర్ణంబున కవధివాచిరా

నొండె

ఏనియిత్వంబునకు

మధ్యమంబుమువర్ణంబునకు

అచ్చురాఁగలుగదు

అంతట నామ్రేడితంబురా నొండె

డుజునకు

ఇంచుకాదుల తుదియక్షరంబునకు

ఔపవిభక్తికంబులనుష్పనకు

లాఁతులకుఁ గొఁడొకచోఁ గానంబడి

యెడు (వగలాఁడు)

రాపుప్రభృతులం దొలియక్షరంబుపై

యంశంబునకు నిత్యంబు

కడాదుల ద్విటకారాదియం దంతంబు

భృశార్థంబునందగు

అందదుకుప్రభృతులు యథోక్తంబు

గ గ్రాహ్యంబులు

తద్ధర్మభేదకంబునకు మీఁదం గలుగదు

ఇదంతంబునకునిత్యంబు
 మఱియుద్విరుక్తంబునబహులోపాగమా
 దులుం గలవు
 ప్రాంతాదులకు సమాసంబునం దాద్య
 క్షరశేషంబు బహుళంబు
 నెఱకుంజెలిప్రభృతులు రా మీఁదిహ
 ల్లునకు ద్విత్వంబు
 ఇరునకుం దిగాదులురా
 మూఁడునకు నంతటం బ్రాయికంబు
 నలులోనగువానికి నూఱులోనగునవిరా
 నివ్వెఱ,నివ్వెఱంగు,పుప్పొడి,నన్నూఱు
 క్రొత్తకు
 పట్వాదులు రా నుచ్చుగు
 తొమ్మిది పదులొండొంటికిరా
 ఏకాక్షరంబునకు శేషంబునకుం బరు
 వంబురా నగు
 క్రిందునకుంగ్రియు నగు (క్రేగన్ని త్యే
 వదృశ్యతే-నహిక్రేవశబ్దస్యసర్వత్ర
 శేషోదృశ్యతే)
 పట్టివిభక్తిరా
 యొక్కలోపంబున నుత్పంబునకునచ్చురా
 ధాతుజభేదకంబునకు
 అందురా
 మువులకొండె
 తత్పురుషంబున
 సమాసంబుల స్త్రీసమంబులకుం బరుష
 సరళంబులురా పుంపులకు
 స్థిరంబురాఁ గానంబడియెడి
 తనంబురా

ఇరునకు మడ్వాదులురా
 భేద్యంబురా నివర్ణకంబొండె నగు
 నవర్ణకంబు భావంబున
 విజయంచేయుట పూజ్యాగమనంబు
 ముబులతోడనన్యార్థంబునగు
 కొంపోవుట కొనిపోవుట ప్రాపణంబు
 ప్రథమామవర్ణంబునకుఁబడ్వాదులురా
 నెఱబొట్టొండెఁ జూపట్టెడు
 లోపంబు
 తొమ్మిదిపదులొండొంటికిరా
 ఏకలఘుపూర్వనువర్ణంబునుత్పంబునకు
 లిట్చువర్ణంబురాఁ జనుద్విక్తనగు
 తన్నువర్ణంబు సున్నయగు
 తిదుటలురా
 ఉండుడువర్ణంబునకు లోపంబు
 ఆసున్నమీఁది దాకు డకారంబు
 పూంచుట పూనుచుట
 ద్రుతప్రకృతికంబు ద్రుతంబునకు లో
 పంబగు
 స్వరపరుషంబులురాఁ గలుగదు
 సమాసంబులం దెల్లెడల నిత్యంబు
 హల్లురా సంశ్లేషంబొండె నగు
 స్వత్వంబు
 లాంతబంధంబున నవసానంబున
 నుచ్చునకునుంగలుగదు
 ప్రథమమీఁడం బరుషంబులకు గసడ
 దవలగు
 క్రియాపదంబులమీఁడ
 సంస్కృతంబుమీఁడనే సాంస్కృతికంబు
 లకు

కాకుసంబోధనజడావ్యయంబులపై నె	పేదాదులకు రుక్కగు
లైడల బహుళంబు	పొదరిల్లు బొమ్మరిల్లు పాఠరమ్ము
ప్రాసంబునందు	పుంపులు మువర్ణంబునకగు
కర్తధారయంబునందు	చేతతోడవలనల యత్వంబున కిత్వంబు
ద్వంద్వంబున నిత్యంబు	సమాసంబునందగు
అంతట నవలు బహుళం బని కొండతా	అద్వాదులకలి యగు (జిష్పన కుత్వం
ర్యులు	బునకలియగు)
కాంతుడుజ్జునకుఁబుఱురానిత్యంబు	దంగు పోడి విరవాజ్యాదుల దడజలకు
దువర్ణంబు నుత్వంబునకురురలురా	డణాదులగు
పకారంబునకు వకారంబు ప్రాసంబున	దంగు ప్రభృతులకు దాకుడకారంబగు
నిత్యంబు	అనఁటి పనఁటల నవర్ణంబునకు రలో
ద్రుతప్రకృతికంబుమీఁద సరళంబులగు	పంబులగు
ఆద్రుతంబు బిందువొండెనగు	అపదాదికి నసంయుక్తంబునకుఁ గాకు
భవత్యర్థకానుప్రయోగంబుననిత్యంబు	కారంబగు
సరళంబులురా నెఱసున్న క్వాచిత్తంబు	పొదుంగు ప్రభృతులందు బొట్టుం బొ
గం జూపట్టెడు	లియు
దాని కచ్చురా మకారంబగు	రులుడులయుపోత్తమంబున కేత్వంబు
నమలురాఁ బరసవర్ణంబగు	నకు హ్రస్వంబగు
ద్రుతంబున కొకానొక్కెడం గానంబడు	దీర్ఘ సమాసంబునం గొండొకచో జిష్ప
చకారంబునకు హల్లురా	నకుం గనంబడెడు
తాను నేను ద్రుతప్రకృతికతుల్యంబులు	నీలుంగు ప్రభృతులందు
వానినువర్ణంబునకు లోపబిందువు లగు	సవర్ణంబగు హల్లురానిత్యంబు
టుగాగమం బుత్వంబున కచ్చురా సా	బిందువు గలుగదు
మానాధికరణ్యంబున	ఓయారాదులం దొలివ్రాయుపయహల్లు
సమాసంబులందు	నకు ద్విత్వంబగు
చిగురు ప్రభృతులకుఁ బాక్షికంబు	యథామాత్రంబుగ సామ్రేడితాద్యక్ష
పుంపులకు నిత్యంబు	రంబునకుఁ గుత్స గివర్ణం బగు
ఆలురా సమంబునకత్వంబును రుక్తును	వాక్యావసానంబున శ్లఘి శేమియు
నగు	నొప్పునంద్రు
గొడ్డురాలు వియ్యంకురాలు	

ఏలాదుల యుక్తిమప్రాణాబునకుం బు	పాపాణవాచికి
తం బొండె నగు	నయనకుచాంతరిక్ష వాచకంబుల సనను
ఏమ్యాదులకు సమ్యగ్విజ్ఞానయందు	వర్ణంబునకు
ఆమ్రేడితంబునకు	ఉభయాబులకు సమాసంబుల విభావ
టింట్యాదు లౌపవిభక్తికంబులు	నగు
విభక్తిసమాసంబులకు ద్వంద్వంబునందు	మృత్తికామధుకోశంబుల నువర్ణంబుల
బహుళంబుగనగు	కంతటనగు
ట్రిక్షంతాదులకగు	సంఖ్యమీడి టింటుల కిట్టగు
ముందునకు	అడనుప్రభృతుల కిత్వంబగు
అన్ని ప్రభృతులక సామానాధికరణ్యంబు	నమముప్రభృతులకొండె
ననిత్యంబు	అష్టప్రభృతుల కితిస్తునుపధాలోపం
నిన్నాదుల కంతటనగు	బురు నిత్యంబు
రేయికి యిలోపంబునం గలుగదు	కనుములోనగువానిమువర్ణంబు పవర్ణం
అహరాదుల యుత్పాదంబున కిత్వంబు టి	బు సమాసంబునందగు
క్తురానగు	నాము లోనగువానికి పజ్జు హల్లురానగు
ప్రాతరాదుల కత్వంబు	అమ్మనకు రవర్ణకంబురా
ముందటి టాకు రేఫబొండెనగు	వేపాకు తామరపాకు
మీఁదుక్రిందుల కిత్వంబు నిత్యంబు	చేదుమవర్ణంబు తివర్ణం బంతటనగు
ట్క్తురానత్వంబగు	గోయిప్రభృతుల యివర్ణంబు బహు
ఏమ్యాదుల కడప్రాయకి లోపంబొండె	త్వంబున సైతము
నగు	ఎఁడురా
విలుమరుపదిరులకు నిత్యంబుటివర్ణంబా	ఈదుమవర్ణంబు తవర్ణంబగు
దేశంబగు	అంతట లఘ్వేకాక్షరంబుమీఁద టివ
చెత్తురు ప్రభృతులకు విభక్తియంద ప్రా	ర్ణంబు పూర్ణపూర్వంబగు
యికంబు	తక్కుంగలతావులంబాక్షికంబు
గృహదంతకంటకకార్కుకవాచకంబుల	చావుమీఁదంగాదు
సలలువర్ణంబునకు	సమస్తం బీయది యార్యప్రయోగంబు
	లెట్లట్లు గ్రాహ్యంబు.

ఇది పరవస్తు చిన్నయసూరి విరచితం బైనయాంధ్రశబ్దానుశాసనంబునందు

సంధిపరిచ్ఛేదము.

—| తత్సమపరిచ్ఛేదము |—

* * * * *	ఉపసర్జనంబునకు స్త్రీత్వంబుననిత్యంబు
గుణవదాదికంబు హలంతం బమంతతు	దార్థార్థకంబురా గుణవద్భావంబు సంజ
ల్యం బిందునామంబగు	లయందగు
దానిమకారంబు లోపించు	మహత్వంబునందట్లు
లాఠిప్రథమైకవచనతుల్యంబు	ఉశనః ప్రభృతులకు
శ్వానము- (శునిశ్వానో శ్వఃమృగ ఇతి	మనః ప్రభృతులకు ద్విత్వంబుండెనగు
హేమచంద్రోక్తే రదంతః శ్వానశః	అప్పరస-
భ్రోహ్యస్తి తేనైవ సిద్ధే గుణవదాది	హృదయంబునకు హృది
త్వేన పరిగణనం వ్యర్థమితి)	ద్యుశబ్దంబునకు దివి
నామంబునకడహల్లున కుక్తగు	నభవదాదీనామత్రయోగః
ద్విత్వంబు	అన్ని ప్రభృతి సంఖ్యావాచకంబులు స
చాఁపుమీఁద బహుళంబు	ర్వనామంబులు
అగుణవదాదికి హలంతంబునకు నులో	అన్నిలోనగువాని లులలకు లుక్తగు
పంబు నిత్యంబు	మహత్వంబున వాని నివర్ణంబునకు దవ
లాఠికి డుజాదులు తొంటియట్ల యగు	ర్ణంబును అుటలునగు
భవదాదులకుం బ్రథమాంత తుల్యత	అందొఱుగలదు
యు నుత్పక్షజులు నగునని కొంద	ఎల్లవారెల్లరు
తామ్యలు	పెక్తంపు పెక్కురు పలువుంపు పలువురు
ప్రశానుఁడు	ఆఈలు తదేతద్ధర్మకంబులు
వరీక్షిదాదులకు బహుళంబు	ఏ యక్షిమర్థకంబు
ముదాదులకు లింగవ్యత్యయంబగు	వీనినూకు డుజగు
వేధో బ్రహ్మ యువ విశ్వకర్తాదులకు డా	తొలివాని దురులకు డుట్టొండెనగు
ప్పగు	లులలకు రప్తు నిత్యంబు
ఆత్మేమనిచ్చులకొండె	డుడ్విరహంబున రవర్ణంబు రివర్ణంబగు
మనఃసంజ్ఞకు నాంతంబునకుం గ్వా	వుట్టు విభక్తిరా నగు
చిత్తంబు	అమహత్వంబున నిమ్నూటికి శసాది బ
మహత్వంబున రాజశబ్దంబు రాజనాఁ	హువచనంబురా నిక్తగు
బడు	అమహదేకవచనంబు రా దుట్టగు
జగదాదులకు లోపంబొండె నగు	సుజస్సులకు దివియగు
సాకుంబ్రాయికంబు	వీని శస్సునకు నివర్ణకంబగు నని స్థూ
ఫయః ప్రభృతులకుం గలుగదు	చింఘవలయును

అవిరా హ్రస్వంబగు
 ఏకొండె
 తక్కురా మూఁడిటికి
 టివులకు ద్విత్వంబు
 వుడాదికంబు తక్కుమానాధికరణ్యం
 బులందుఁ గలుగదు
 తదాదులకుం దచ్చబ్బంబనుప్రయుక్తం
 బొండెనగు
 మహత్వంబునంగాదు
 ఏకొండె (యత్తిమర్థంబున కొండె)
 హ్రస్వంబు మీఁది వుట్టువై దీర్ఘంబు హ్ర
 స్వంబగు
 ద్విత్వలోపంబున నిత్యంబు
 ఎవ్వయు నేకార్థంబున కట్లు తిత్తిర్తులు
 మ మహత్వర్థంబునం దగు
 అవ్వత యాయంతి (అవ్వత యామె)
 తగాగమం బాయీయేలకు మహత్వం
 బునం దేకవచనంబు రాఁ బూజ
 యం దగు
 స్త్రీత్వంబున మమెవెకె లగు (హే
 దుతంబులగు)
 నిగే. వచనాంతంబుల కుపవిభక్తి కట్లు
 త్వంబగు
 అఁదిదెందులు జాడ్యంబున శనాదులు
 రానగు
 వీనిమీఁది సప్తమికి లోపంబు నిత్యంబు
 స్త్రీశబ్దంబునకుం దచ్చబ్బంబునకు సం
 బుద్ధిని దాన యగు
 నువులురా
 దాన దీన దేన నని తృతీయాసప్తములం
 జూపట్టెడు
 యుష్మద్దస్తత్సామానాధికరణ్యంబునం
 భూ తాశబ్దంబాత్తార్థకంబు

దాని క స్తచ్చబ్బంబునకుం బోలె నుప్పు
 లగు
 తన యని టాప్పురా
 తమ యని బహుత్వంబునందు
 రువర్ణకంబురా నొండె
 నీనాలు యుష్మద్దస్త దర్థకంబులు
 వాని సుజస్సులకు వురు నుము లగు
 న్నుమ్మ లమ్మస్సులకగు
 బహుత్వంబున నకారంబునకు మకా
 రంబు
 మువర్ణకంబు రా నొండె
 అత్వంబున కేత్వంబు ప్రథమరాసగు
 నమలు లోపించు నొండె
 వురులు రా
 మీ పయి లువర్ణకంబును దానికి రట్టు
 ను నిత్యంబుగనగు
 మనశబ్దం బుధయార్థకంబు
 దీని జశ్యస్సులకు ములలగు
 సంఖ్యావాచకంబుల కిందు నమహత్వం
 బున నేకవచనంబు
 సముదాయ సంఖ్యావాచకంబున బ
 హువచనంబులగు
 గణాభిధానంబున బహువచనంబగు
 రురలురా నుక్తగు
 దిలోపంబునం గలుగదు
 రెండు మూఁడు నాలుగైదాతేడెనిమిది
 తొమ్మిదిపది నా ద్విస్త్రళ్యత్యభిధా
 నంబులు
 ఏనునానైదు
 వృత్తియందుఁ బదిప్రభృతులురా దీని
 తొలి వ్రాయి మివులు
 ఇరువది యేఁబది యఱువది డెబ్బది యె
 న్నుబది నూ తేనూ తె నమన్నాఱు

తొమ్మన్నూఱు వేయి వేనవేలు వే
యివేలు

ఏకాదులురారఁ బదికుత్వంబు (క్రియల
యందుఁ బదాఱవపాలు)

నూఱు ఐవర్ణంబు ట వర్ణంబగు

సంఖ్యారా సమాహారంబగు

పది కుగాగమం బేకాదులు రానగు

దానికచ్చురా నుమ్మగు

ఇరువది యఱువది డెబ్బది యెనుబది

నూ తెనమన్నూఱు తొమ్మన్నూఱు

వేయి నా వింశతి వచ్చి సప్త త్యక్తి

శతాష్టశతనవశతసహస్రంబులు.

ఏకోనవింశతి పర్యంత సంఖ్యావాచ

క బులకిందుఁ బ్రయోగంబులేదు.

మహాత్వంబున రెండున కిద్దయఁ బైఱు
ఱునగు

ఇరు రువర్ణక సమాసంబులందు

నలునాలుగునకు

ఎనమండ్రు తొమ్మండ్రు పదుపైరు పదు
రు పదుండ్రు

ఇర్వాదులురారఁ బదికిం బన్నగు

ఇరువది ప్రభృతులకు రువర్ణకంబు రా
దిలోపంబుచు దానికి డుట్ట నగు

పదికి రెండురా

ఆవపూరణార్థంబునం దగు

ఒక్కటి మొదలగు

నాలుగు గువర్ణంబు లోపించునొండె

ఒక్క యన నేకంబు

దాని యత్వింబున కోర్కెం బగు

టివర్ణంబు మువర్ణంబుల బోలె సూకగు
డుజొండె

మహాత్వంబున నిత్యంబు

సుప్పరా రుక్మాండె నగు

రుక్తురారఁ దొలివ్రాయి మివులు

రుక్తునకు వుక్తుగు

రువర్ణంబునకు డుట్టగు

ఈగమంబునకు లుల లగు

అదిరా రుక్తురకారంబు శకారం బొం
డె నగు

ఒడొండులు గలవు

ఓరని సమాసంబునం గ్వాచిత్త బు

తితరులు మహాత్వంబునం దగు

తితలకు దుద్దిట్ట లొండెనగు

రుదాదివర్ణకంబులురారఁ దొలివ్రాయి

శేషించి నిడుద యొండెనగు

వర్ణకాంతంబున కేత్వంబు గానంబడి
యెడి

ఒటి యొటరి యొంటిగాఁడునా నేకాకి

యేకాత బుశూరుండేకచరంబునో

లిసగు ఒకానొక్కయనివిశేషాధానం

బునందు ఒడొక్కయని పరస్పరార్థంబు

ఒరిమ యేకత్వంబు

పదంబు కడ నలరల యుత్వంబునకు

లోపంబు బహుళంబు (ఒడొకం
డవె)

ఆమాయేలకు సర్వనామంబులకుం బ

యి యసగయుక్త హల్లునకు ద్విత్వం

బగు

ఊష్ట్రేఫలంబుల కెల్లచో గలుగదు

పుడువర్ణకంబు కాలంబునం దగు ద్వి

త్వం బనిత్యంబగు

ద్విత్వ బు చేయం జోటునోత్వంబునకు

హ్రస్వం బత్వంబొందెనగు
కడవ్రాయి పొలియం గలుగదు [టులు
ముచ్చోటులు మచ్చోటులు ముచ్చ
అథిమతుబద్ధంబునం గల్లాదులకగు
ఇత్వంబు కడలుప్రభృతుల కగు
వెరవు లోనగువానికి డి వ్యతిరేకంబు
నం దగు

తవర్ణంబురా నెత్వంబు క్వాచిత్తంబుగ
నగు

క త్తియ వేడుకాదులకు
కాడు మహత్వంబునందు
ఆడు లాగమంబుమీద
ఆడి స్త్రీత్వంబున
మారి యంతటం దాచ్ఛీల్యంబునం గు
త్స నుందగు

పోతు మాలగు ప్రభృతులకు
రూపరి, కాలువురు, చూపరు, పగతుఁ
డు, పగటి, పెండ్లము, నా- రూపరి,
పదాతులు, చూచువారు, దాయ,
దాయలు, జాయయు

చిచ్చుఁ, చిచ్చుట యగ్నిమయంబు
అంపట బాణజాలంబు
కాఁ డీడు క త్తియలు స్వార్థంబునం
జూపట్టెడు
వీని కకారంబు గకారంబు కొండొక
చోనగు

కాఁడు మీఁద టుటలు మహత్వంబు
నం దగు

రురలొండె

ఆడుమీఁద నిత్యంబు [పించు
ఈడురా నుక్తివాదుల కడన్రాయిలో

హ్రస్వంబొందె నగు

బూజ్యత్వంబున గారు బహుత్వంబునం
దగు- ప్రకృతిప్రథమైకవచనాంత
తుల్యంబగు

శశాదులం దీరువర్ణంబు రివర్ణంబు
చిన్నాదుల కిత్వంబు మంజిమాది భో
ధకంబు

స్త్రీసంజ్ఞల కాయయు లగు
నివాళి ప్రభృతులకుఁ గవర్ణంబు స్వా
ర్థంబునందగు

అదిరాఁ జిఱుతాదుల కుత్వంబగు
తనము త్వార్థంబునందు
వేదాదులకు టిక మొండెనగు
అదిరా నుత్వంబున కత్వంబునదాయగు
పోడి ప్రభృతులకు మివర్ణకంబునుఁ
బూర్వోత్వంబున కిత్వంబు నగు

అదిరా ధాతువునకు వ్యతిరేకంబునందు
చెలికారము చెలిమి
మగఁటిమి మగతనము
కోమలికము కోమలితనము

మోఱకము మోఱకుఁదనము
తెలుపు నలు పెఱుపులు ధవళిమనీలిమ
రక్తిమములు
పసుపు హరిద్ర

పసరపసిరిక హరితవర్ణంబు
చలిమిరి చలిమిడి చలువ శీతంబు
(అత్ర స్వార్థంబునం దిత్వపనీయ భావం
బునం దితివక్తవ్యమ్) [పించు

నేరుచుప్రభృతులం దుదిప్రాణుయులో
అదిరా, ధాతువున కి త్యేతత్ప్రత్యాభ్యే
యమ్

ప్రథమాంతమున కస్తద్విశేషణంబున
కు బహుత్వంబున మువర్ణకం బగు
ముష్టద్విశేషణంబునకు రువర్ణకం
బొందె

ఇదంతంబుల కివి యేకత్వంబునం దగు
లాఁతులకు నువులు నిత్యంబు
అగ్గలాదుల కిఁక యగు
ఆముప్రభృతులకు స్వార్థంబునందు
ఇఁకములో నగునవి భావస్వార్థాదులం
బెక్కులుగలవు

ప్రథమాంతంబుల కస్తద్ద్యుష్టద్విశేష
ణంబులకు మురులు బహుత్వంబు
నం దగు

నువులనిదంతంబుల కేకత్వంబునందగు
నివియొందె నిత్వంబున కగు
ఉత్వంబున కత్వం బీవర్ణకంబురా నగు
మిన్నులోనగువానికి బహువచనంబొం
డె నగు

సస్యవాచికి ధాన్యంబున నిత్వంబు
లోపాది వికారంబులుం గలవు
వికృతిని స్త్రీలింగంబుల భేదకంబులకు
స్త్రీత్వంబగు

అప్రాణివాచి స్త్రీలింగంబుల భేదకం బు
భయవిధంబగు

అన్నింటికి స్త్రీలింగంబులకు స్త్రీప్రత్య
యం బనియతంబు

క. మీగలు పెద్దలు త్రైలో
కారాధ్యుల రేమియన్ననంటిఁగికె
వ్వారలు మాన్పెదరిటనే
మారసి యాడితిరొ యనుచు నడి
గిరిననఘా.

(అత్ర పెద్దలితి యుష్టద్విశేషణాత్ రువ
ర్ణకస్తు న ప్రయుక్తః ఆతఏవ తస్య
వై కల్పికత్వం వక్ష్యమ్)

మహద్విశేషణంబు సమాసంబున ము
వర్ణ కాంతంబు గలదు
అన్వయంబునం బదంబుల యైక్యంబు
సమాసం బండ్లు

అయ్యది తత్పురుషాదిసంజ్ఞల నిటసయి
తము పెక్కువిధంబుల నొప్పు
కేవల వికృతి పదంబులతోడిది సమా
సకంబు

ప్రకృతి వికృతిపదంబులది మిశ్రసమా
సంబు

పరిమితం బాంధ్రపదంబు సంస్కృతభే
ద్యంబుతో సమసించు

ఇందు స్త్రీసమంబులే వికృతిపదంబుల
తో ద్వంద్వంబు నందు

ఋత్వంబునకు రవర్ణంబునగు

నూఱునకు నూటయని సంఖ్యరానగు

రేవగలుప్రభృతుల కేకవచనంబు

ద్విగువునకుం బ్రాయికంబు
మిశ్రంబునకు లేదు

క్షేదంతంబు సమవ్యతిరేకంబుతోడ్యం
 ద్యంబగు
 ఆత్మస్మద్యుష్మనుభయాన్ధకంబులు సా
 మానాధికరణ్య సంఖ్యావాచితో
 సమసించు
 అపుడుషష్ఠ్యంతతుల్యములగు
 నిక్షలాదులు పృషోదరామలక్ష్మిందు గ్రా
 హ్యంబులు
 అత్వమిత్వ ముత్వంబు సమాసంబున
 మత్వర్థంబుల డ్రు
 యుష్ట దస్త దాస్త వాచకంబులకు సా
 బుధమున దువర్ణకం బొడవగు
 సర్వంబునకుం దచ్చబ్బం బనుప్రయు
 క్తంబగు
 అమహాత్వంబునందదియనియెల్లడలనగు
 స్త్రీసమభేదకంబులకు భేద్యవ్యపాయం
 బున స్వార్థంబునందు
 ధాతుజభేదకంబులకు
 అట్టికొండెనగు
 బహువ్రీహినుపమానంబుమీఁద మేను
 నకు స్త్రీత్వంబునఁ బోఁడియగు
 తుష్టజ్ఞులువిలునకుంబుం స్త్రీంబునందగు
 వాయికి సంతిమాక్షరలోపంబును హ్ర
 స్వంబుం గొండొకచోనగు
 విశేషణసమాసంబుం గలదు
 పెక్కులు సంస్కృతాంధశబ్దములు స్వని
 భక్తివికారంబులతోడంగూడి విచ్చ
 లవిడి నొండొంటితో సమసించు
 జననామంబులకు రాజాదులురా నత్వం
 బాత్వం బిత్వంబును గానంబడియెడు

గ్రామ మానుష బిరుదశబ్దంబులకు సా
 స్కృతంబుతో సమాసంబగు
 అంతాది సంఖ్యా పరిమాణార్థాదుల
 మీఁద వీప్సయం దేసి యగు
 అవాతర కథాస్థానవిశ్రాంతి యాశ్వా
 సంబునాఁబడు
 ఆశ్వాసాద్యంతంబుల మంగళం బొన
 ర్పవలయు
 అయ్యది సంబుధ్యంతంబులతోనేని దు
 జాతంబులతోనేని షష్ఠ్యంతంబుల
 తోనేనిం గూర్పవలయునందు. అ
 య్యది యొక్కవిభక్తింగూడిన విశేష
 ణంబులతోఁ దుదవిశేష్యంబుతోఁ
 బ్రయోగించునది. అశరీరంబీయది.
 అతంబున సంబుద్ధితోడగ్రంథాదిని
 యథేచ్ఛం బశరీరంబు చెల్లదు
 గానబుధంబునందు హ్రస్వంబునకు దీ
 గ్గశ్శుతియగు
 హ్రస్వపూర్వంబునకుం దగదు
 దీ గ్గంబునకుహ్రస్వశ్శుతిదోషంబుండు
 ఏవార్థకాదు లవ్యయంబులు
 క్రియాదు లిందుఁ బ్రకారార్థంబులు
 ఉపమానంబు దీనితో సమసించు
 ధాతుజభేదకంబులు కర్తతోడం బోలెఁ
 గారకంబులతో (నూత్రమిదం ప్ర
 త్యాభ్యేయమ్)
 ఉత్ప్రంబునకత్వంబువ్యతిరేకంబునందగు

* * *

క్రియాపరిచ్ఛేదము.

ఆగామికర్తానుబంధ తుమాద్యర్థంబుల
ద్రుతంబునగు

భూతంబునం దిత్వంబగు

తిప్పనకు నెత్వంబునగు (ప్రథమైకవచ
నం బెత్వంబగు)

ధర్తంబునందు డిడు తల్లోపంబులగు

ఎత్వంబు డిడులురానగు

దువర్ణంబురా నొండె

అవ్వర్ణకంబు మీఁదిదానియుత్వంబున
కత్వంబు నిత్వంబునగు

ఉభయార్థంబునందు

వులోపంబునం గలుగదు

ద్విలఘువున కిక్తోండెనగు

ఎత్వంబున కిడాగమంబున వలయు

ఇంచుక్తురాఁ జూపఁజెడు

లఘ్వేకాక్షరపూర్వంబునకు

అయతంబునకుం గలుగదు

ఏకత్వబహుత్వంబుల వురులు మధ్య
మంబునకగు

వ్యతిరేకంబునంబోలెఁ దుమర్థంబునం
దగు

తుమర్థకంబునకు ద్రుతంబునగు

ఎత్వంబురా నగు నెత్వంబునకు దీర్ఘం
బగు

అగుకషహల్లున కెత్వంబురా ద్విత్వం
బగు (ఆయెను, అయ్యెను)

దానియాకు ద్విత్వం బొండెనగు

నుములు త్తమంబునకు

దుజులు ప్రథమంబునకు

అమహత్వంబున దువులగు

స్తర్తమానంబున దివి యగు

భూతతద్ధర్తంబుల బహువచనంబువ కే
కవచనంబగు

ప్రార్థనాదుల మధ్యమంబునకు ముడుజ్జు
లగు

కునర్ణకంబు వాని ముందు వ్యతిరేకంబు
నందగు

దీనిపై ముడుజ్జులకు వురులు ఎదాద్యను
ప్రయోగంబున నగునంద్రు

తవర్ణకం బాశీస్సులం దిజ్జునకగు

ఎషవర్ణకం బొండె

కేవలధర్తంబు గలదు

దానిమీఁదఁ గాత కావుత కాక లను
ప్రయుక్తంబులగు

ఎమత వర్ణకంబుల ద్రుతం బచ్చురామ
కారంబగు

విధియందు తద్ధర్తప్రథమైక వచనంబు
ను మీఁద నదిశబ్దంబును వెభాషి
కంబగు

తానుషద-బు క్త్యర్థవాచియగుచో నం
తట నొండెనగు

మధ్యమముడుజ్జులురా హ్రస్వ మగు
తలోపంబునం గలుగదు

కృతహ్రస్వంబుమీఁది మువర్ణకంబున
కు ద్విత్వంబగు

సర్వచువర్ణకంబుఁ దాదివర్ణకంబు రా
లోపించు

ధర్మంబున దువర్ణకం భాఖ్యాతంబు రా
నగు

పోవు పువర్ణంబు

చుక్కుగా సువర్ణంబు

నేరుచురుచులకు ధర్మవ్యతిరేకంబులఁ
బ్రథమైకత్వంబునం గలుగదు

తివర్ణకంబు భూతంబునం దప్రథమాబు
రానగు

ఆఖ్యాతోత్వంబున కిత్వంబగు

చులోపంబు మీఁద దకారంబు తకా
రంబగు

మధ్యచునివర్ణకంబునకు లోపం బొండె
నగు

ఉత్వంబుపై పువర్ణకంబగు

క్రియాఫలంబుకర్తృగామిగాఁ గొనుధా
తువు నిత్యంబుగా ననుప్రయోగిం
పఁబడు

స్వార్థంబునం గ్వాచిత్తంబు

కొనురా నిత్యంబగు

యోకధంబునకు నిత్యంబు

ఇదేత్వంబులురా నగుపోవుల కొనవ్రా
లకు యకారంబగు

ఆత్మనేపదార్థక్వాభూతతద్ధర్మంబులందు
యకారంబు సకారంబగు

ఉపోత్తమోత్పాదంబున కిత్వమంతటనగు

ఇంచుక్కురాబహుళంబు

ఇల్లుక్కున న్నొక్కలకారంబునకు లోపంబు
మధ్యమముషజ్జులమీఁద నదాదిదీప్తు
లగు

వ్యతిరేక తిజ్జునకుంబ్రార్థనంబున నెత్వా
దులగు

భూతంబున భవత్యర్థం బనుప్రయుక్తం
బగు

ప్రార్థనంబునం దుమగ్ధంబుమీఁద నె
త్వాద్యంతంబై కదయగు

కర్తంబునం బషఢాతు వనుప్రయుక్తం
బగు

కర్తయందుంబోలెఁ దద్విధులగు

కూలు ప్రభృతులకొండె

కనుప్రభృతులకుఁబట్టుంగానఁబడియెడి
ధాత్వాదులకు ధాతువు లనుప్రయుక్తం
బులై యర్థవిశేషంబులం దెలుపు

అనుస్వారాద్వర్ణగ్రస్యతప్తః

దోడోన్యతరస్వామ్

చేదర్థయోగంబున భూతతుల్యం బొం
డెనగు

బిందువుమీఁదవర్ణకదకారంబునకు ఁడ
కారంబు బహుళంబు

టకారంబు తీకినిత్యంబు

పోవుప్రభృతులకుం దెంచుధాతు వను
ప్రయుక్తంబగు

అరుగేగుచనుల కాగమంబున

వీనిసువర్ణంబు బడిరా లోపం బొండె
నగు (కొనుబడి)

చువర్ణంబునకు నిత్యంబు

ఉత్తమిఁదిదానికి దకారంబగు
న్యార్థంబునం దుమర్థంబుతోఁ జేయు
క్రియ వాడంబడు
చనుప్రభృతులకు నిత్య-బు
లాఁతికంటె యుష్కదర్థకార్యంబు బలీ
యంబు

దానికంటె నస్తదర్థకార్యంబు
లాఁతికంటె మహత్తార్యంబు బలీయం
బు
* * *

తదృశవలక్షణము.

ఆకాశాదుల మధ్యగంబునకు ప్రాస్వర
బగు
ఏకాంతాదుల బిందువునకు లోపంబగు
దాంత్యాదులఖండంబగు
...

క్రాలుకతంబున జిష్ణుఁడు
పోలుంగవృషియనంగభుజగశయానా
న్చిల్లాది యగుటంజేసి కవశబ్దా తంబ
గు నత్వంబునకు లోపం బని యె
ఱుంగునది

సతియుఁ దానువెలుఁగు శతమఖిండును
బోలె- అ. ర ప. ౭గి
సులభ మయ్యె నీ కిహపరశోభనములు
అ. ర ప. ౭గి

లాగమవిధానంబున బహువచన గ్రహ
ణ బుచ్చేసి న్యాగచుస్థలంబునం దేక
వచనంబనునది వారింపవలయు
దుమంతంబునకు

పురమునకకాదు నాదగుసిరి
చక్షునిమాటలు
ప్రేలపిండిప్రభృతులములోపంబు
కర్మకర్తాభ్యోసద్యత్
నాకునుతుండు పుట్టె, అతనికి యదం
డు పుట్టె నిత్యాదా పంచమ్యాః
షష్ఠీ.

ఏకవచనంబగుటాప్పురానిగాగమంబగు
సమంబునకు బహుళంబు
ఉత్తమైకవచనంబును భూతతద్ధగ్ధప్రథ
మైక వచనంబులు ద్రుతంబులు
నిత్యనిగాగమంబు నివర్ణంబునకు వికా
రంబు లేదు

ఉకారంబునకు పువర్ణకంబగు- విష్ణువు
గ్రూవు
ఒరంట గుడధేదంబు
“కోలలఁ బరఁగింపంగఁ
గేలుంగవ వడిగలట్టి కృతహస్తండ్డె

...బు మీఁదిగ్రతఁబునకు స్వత్వం
బు లేదు
టవర్ణంబు కొఱకుకంటెలురా లోపిం
చునొండె.
* * *

ప ద్మ్యాంధ్రవ్యాకరణము.

— పరవస్తు చిన్నయసూరి —

- ఉ. శ్రీమహిముఖ్యదివ్యమహిషీనయానోత్పలచారుదీధితి
స్తోమ మనారతం బగుచుఁ జొప్పనఁ బర్వట నాఁగ మేచక
శ్రీమెయిఁ దోఁప నొప్పలరు శేషధరాగ్ర నికేతనుండు భ
క్తామరపాదపోత్తమ ముదారఫల ప్రతిపాదిగావుతఁ. ౧
- గీ. ఆద్యభాషకు నేఁబది యక్షరములు, ప్రకృతికవి పది కొఱవడి వఱలునిందు
ముప్పదాఱగునవియన్యములునుశబ్ద, యోగవశమునఁ బిలుసొచ్చునుదధిశయన
- గీ. ఆదులుపదాఱు స్వరములు కాదికములు
ముప్పదియునాల్గు వ్యంజనంబు లనఁదనరు
బిందువు విసర్జనీయంబు వెలయు వ్యంజ
నములు నన నాద్యభాషఁ బన్నగనగేశ. ౩
- క. ఋముఖములు నాల్గు వక్రత, మములు జఙ్గశషాక్షరములు మానిన నవశి
ష్టములగు నలువదివర్ణము, అమరు ద్వితీయ ప్రకృతికి నగధరనిలయా. ౪
- గీ. అత్వ మాత్వ మిత్వం బీత్వ ముత్వ మూత్వ
మెత్వ మేత్వ మైత్వం బోత్వ మైత్వ మాత్వ
మర్థపూర్ణబిందువు లచ్చు లయ్యె వికృతి
కంజనాహార్యమందిర కంజనాభ. ౫
- గీ. అమరుఁ డెనుఁగునకును వ్యంజనములు కగచ
జయుగటడణతదనపబమయరలవస
హశము లిరువదిరెండు మంగాంగనాహృ
దంబురుహమిత్ర జలడవిడంబగాత్ర. ౬
- గీ. తక్కుఁగలయట్టివర్ణము ల్తత్సమాన్య, దేశజగ్రామ్యశబ్దయుక్తీనిఁ బొసంగుఁ
గాన నలుదెఱఁ గగు భాష గానవచ్చు, నక్షరములెల్ల నేఁబడే వజ్జనాభ. ౭
- క. ఋముఖచతుష్టయము విసర్గమును జఙ్గధకారమును గణుతింపఁగఁ ద
త్సమభాషయంద కనఁబడుఁ, గమలాహితమిత్రనయన కమలాకమనా. ౮
- గీ. హ్రస్వవక్రము ల్దంత్యచజాక్షరములు, ఖండబిందువు సాంస్కృతికములుగావు
తత్సమముల నొకానొక తావునందు, దంత్యచజ లర్థబిందువు దనరు శౌరి. ౯
- క. అమరు ననుస్వారము సిద్ధము సాధ్యము ననఁగ నిరువిధంబులచేసి
ద్ధము నానగు సహజము సాధ్యము నా లాక్షణిక మంజనాద్రినిశాంతా,

ప ద్యాంధ్రవ్యాకరణము.

— పరవస్తు చిన్నయసూరి —

- ఉ. శ్రీమహిముఖ్యదివ్యమహిషీనయనోత్పలచారుదీధితి
స్తోమ మనారతం బగుచుఁ జొప్పునఁ బర్వట నాఁగ మేచక
శ్రీమెయిఁ దోఁప నొప్పలరు శేషధరాగ్ర నికేతనుండు భ
క్తామరపాదపోత్తమ ముదారఫల ప్రతిపాదిగావుతఁ. ౧
- గీ. ఆద్యభావకు నేఁబది యక్షరములు, ప్రకృతికవి పది కొఱవడి వఱలునిందు
ముప్పదాఱగునవియన్యములునుశబ్ద, యోగ వశమునఁ బిఱుసొచ్చునుదధిశయన
- గీ. ఆదులుపదాఱు స్వరములు కాదికములు
ముప్పదియునాల్గు వ్యంజనంబు లనఁదనరు
బిందువు విసర్జనీయంబు వెలయు వ్యంజ
నములు నన నాద్యభావఁ బన్నగనగేశ. 3
- క. ఋముఖములు నాల్గు వక్రత, మములు జిజ్ఞాసాక్షరములు మానిన నవశి
ష్టములగు నలువదివర్ణము, అమరు ద్వితీయ ప్రకృతికి నగధరనిలయా. ౪
- గీ. అత్వ మాత్వ మిత్వం బీత్వ ముత్వ మూత్వ
మైత్వ మేత్వ మొత్వం బోత్వ మైత్వ మాత్వ
మర్థపూర్ణబిందువు లచ్చు లయ్యె వికృతి
కంజనాహార్యమందిర కంజనాభ. ౫
- గీ. అమరుఁ దెనుఁగునకును వ్యంజనములు కగచ
జయుగటడణతదనపబమయరలవస
హళము లిరువదిరెండు మంగాంగనాహృ
దంబురుహమిత్ర జలదవిడంబగాత్ర. ౬
- గీ. తక్కుఁగలయట్టివర్ణము ల్తస్సమాన్య, దేశజగ్రామ్యశబ్దయుక్తినిఁ బొసంగుఁ
గాన నలుదెఱఁ గగు భాష గానవచ్చు, నక్షరములెల్ల నేఁబడే నబ్జనాభ. ౭
- క. ఋముఖచతుష్టయము విసర్గమును జిజ్ఞాసకారమున ను గణుతింపఁగఁ ద
త్సమభావయంద కనఁబడుఁ, గమలాహితమిత్రనయన కమలాకమనా. ౮
- గీ. హ్రస్వవక్రము ల్దంత్యచజాక్షరములు, ఖండబిందువు సాంస్కృతికములుగావు
తత్సమముల నొకానొక తావునందు, దంత్యచజ లర్థబిందువు దనరు శౌరి. ౯
- క. అమరు ననుస్వారము సిద్ధము సాధ్యము ననఁగ నిరువిధంబులచే సి
ద్ధము నానగు సహజము సాధ్యము నా లాక్షణిక మంజనాద్రినిశాంతా.

గీ. అట్టిబిందువు లొకఁ డొక్కఁ డర్థ మనఁగఁ
బూర్ణ మన రెండుదెఱఁగులఁ బాలుచునండు
వర్ణములఁ దొలిమూఁడవవర్ణములకు
దాపటన బొట్టు వికృతిని దనరు శౌరి. ౧౧

గీ. సిద్ధసాధ్యవిభేదసంసిద్ధములగు, నర్థబిందులు నుడితొలిహ్రస్వమునకుఁ
గలుగ వొక్కైడ మునునై యి పోలే సెనేని, నెలయు నందర్థబిందువు నీలవర్ణ.

గీ. అట యను కిలార్థశబ్దంబునం దిఁకనిఁగ, నను నితఃపరార్థములగు నట్టిపదము
లందుఁ దొఁ కుఱుచకుమీఁద నర్థబిందు, వార్యసమ్మత మండు దేవాదిదేవ.

గీ. హ్రస్వమునకుఁ బరంబగుఁజ్జిభండ, మునకుఁబూర్ణంబునగుదీర్ఘమునకుమీఁదఁ
గలుగునేనియాబిందువుభండమయని, యెఱుఁగఁదగునంజనాభూమిభృన్ని శాంత.

క. పరికింతు రార్యు లిరువగ, యరలవవర్ణములు లఘువు లలఘువులును నా
దొరకొను లాఁతులు పెఱవ్యాకరణంబుల నిందు రేఫ క్రాలు నిరువగఁ.

గీ. యశ్రుతియకారమును ప్రథమాంతమునకుఁ
బయిపకారమునకు వచ్చు వత్సము నిట
లఘువు లండు మనీషులు లాఁతి యవల
లలఘువు లటండు శేషశైలాధివాస. ౧౬

గీ. రలడలకు బహువచనపరంబులకును, నచ్చెమళవర్ణ మలఘువు పరములఘువు
రాన్ణభేదంబు తత్త్వతినరయనలయు, నయినఁ గొండొక దెలిపెద నజ్జనాభ.

గీ. ప్రథమభాషను బ్రాకృతభాషయందు, శకట రేఫంబు లేమిఁదత్సమములందుఁ
దద్భవములందు నెందునుదదఁ టవర్ణ, మిరవుకొనదండుబుధులహిధరనిశాంత.

గీ. కొఱకువర్ణక మొకఁడు దక్తువగ వఱలు, ప్రకృతివికృతిసాధారణవర్ణకముల
నెసఁగునట్టి రవర్ణంబులెల్ల లఘువు, లండు బుధులు మంగామనోబ్జమిత్ర.

గీ. సంఖ్యఁదెలుపునట్టి శబ్దంబులకు మహా, ద్ధమందువచ్చునట్టి ప్రత్య
యములరాలు లఘువు లగు నిద్ద టనుశబ్ద, మందురేఫ ద్రిక్త సహిధరేశ.

గీ. క్రియలతుదలనున్నదిరువర్ణ కంబులు, వారు వీరు మీరు తారులోను
గాఁ గలట్టినుడులఁ గలుగురేఫంబులు, లఘువు లిందిరాకశత్ర శౌరి. ౨౨

గీ. ఆరగాగమస్థదార్థపరతమ, త్వర్థకాదినర్ణ కాన్వితములు
యుష్మదర్థమగుచు నొప్పు రువర్ణంబు, పరఁగు లఘువు లగుచు ధరనిశాంత.

గీ. ధాతుశబ్దములకుఁ దనరునాదేశంబు, లందు రాలు లఘువు లండు బుధులు
పతినశి క్రియార్థభాజుల నాదేశ, ములను లఘువుగాదు జలజనేత్ర. ౨౩

- గీ. కాటు కొఱకు టీకం బనఁగాఁ దనర్చు,వర్ణ కములందు గుఱిచినా వఱలుదాన
నందఁదెందఱుకొందఱుదొఱనఁగఁ, గానుపడుననియలఘుచ్చుంజనేత్ర.
- క. ఆదిగతయవర్ణముభూ,తాదిద్యోతీయగు నట్టియత్వంబును ని
దేదంతము గొందఱు బుఘ,లాదియకారంబు గలుగ దంశ్రు రమేశా. ౨౫
- గీ. బృహతిడోలావిభూషణాభిఖ్యల-దుఁ,గలుగుమధ్యయత్వంబు ద్రిశ్శంక నెందు
గలుగ నేరదు నుధ్యయకారమునకు, నాచిచక్రంబు శేషధరాధివాస. ౨౬
- గీ. ఉత్వయుక్త మోత్వయుక్తంబు నుడితొలి,వత్వమునకుఁ గానఁబడవు వోధ్య
ముఖ్యశబ్దములను బాలుచుఁ గొన్నింటఁద, త్సమములందు శేషధరనివాస.
- గీ. అచ్చుహిఁదనున్న యచ్చుయశ్రుతీయగు, నద్విలఘుయకారమంశ్రబుఘలు
లఘులఘువులయిన లాఁతులు వైధర్మ్య,మొద వెపుడు రేఫలొందుశౌరి.
- క. ద్వివిధము లగు రేఫములకుఁ,దవులు మిగుల దోషమగుటఁ దలఁపక యెవ్వం
డువచించుఁ గలియ నట్టిఁడ,భువి ద్భువవియంశ్ర బుఘలు భూభృన్నిలయా.
- గీ. ప్రాతిపదికంబునామంబు ప్రత్యయంబు,వర్ణకంబుధాతువుక్రీయస్వరములెల్లఁ
బ్రాణములు పదపడి యేజ్జుచక్రమైచ్చు,వక్రతమమునావగురసూప్రాణనాథ.
- గీ. అత్వ మాత్వ ముత్వం బూత్వ మొత్వ మోత్వ
మాత్వ మెనసినచజలు దంత్యములు పెఱలు
తాలుజము లగుఁ దొలియచ్చు దాన్తొనంగ
బహుళముగఁ బూర్వవృత్తంబు వడయుశౌరి. 30
- గీ. అగు ననుస్వార బిందువు వ్యంజనంబు,లన్ని ప్రాణులు కచటతపాక్షరంబు
లాఱుపరుషము ల్గజడదబాక్షరంబు, లాఱు సరళంబు లంజనాహార్యగేహ.
- గీ. వెలయు స్థిరములనఁగ వింత లిర్వచిన్కా,నార్ణమునకుప్రతసమాఖ్యయొప్పుఁ
బడయు ఋత్వ 'మిటరివత్సము' పాసాది,కముల బహుళముగనుగాంచుశౌరి.
- క. గలలగములోలిహవసం,జ్ఞలఁ జొప్పడు హనలు సూర్యసంజ్ఞానంబుల్
నలనగసలధరతలు భా,సిలు నింద్రాఖ్యంబు లగుచు క్షితిభృన్నిలయా.
- క. ద్విలఘుముఖవర్ణ పంచక,ములు గముఖాక్షరచతుష్టములు చంద్రాఖ్యం
బులు మగము ద్రిశ్శఁగా నగుఁ,గలశపయోరాశికన్యకాహృదయేశా. 3౧
- గీ. పాదమందు మొదలివర్ణంబు వళియయ్యె,నవలివ్రాయి ప్రాస మనఁగ నొప్పుఁ
బ్రాస మొక్కఁ డన్నిపాదంబులను వళి,స్వస్వపాదనియతి వఱలుశౌరి. 3౨
- క. వళియోగ్యస్థానంబుల, వళిమిత్రము లునుపఁజెల్లుఁ బ్రాసస్థానం
బుల మూఁటనొకఁడు నొక్కట, నిలుపం దగుఁ దత్సఖంబు నీరదవర్ణా. 3౩

క. అత్వము వృద్ధియు మిత్రము, లుత్వయుగళ మొత్వ మొత్వ మొదః సఖత్వం
బత్వ మవశిష్టములు మిత్రత్వము వాదించు శేషధరవరనిలయా. 35

గీ. హయలు సత్వవద్భానంబు నందు నెపుడు
దద్యుతవ్యంజనములు ఋత్వంబుఁ గూడు
వ్యంజనములు సత్వవద్భావమొందు
వలసినప్పుడు వళివిధి వాద్ధిశయన. 36

గీ. వక్రమునకు నకారంబుపరముగాఁగఁ, బూర్వపరముల నాదేశముగ నెసంగు
వక్రమునకు నత్వము మిత్ర భావమందు, నబ్దనిభగాత్ర దురితతమొజ్జమిత్ర.

గీ. అత్వమున కేచ్చు పరముగా నంతమునకు, నాదికిని నెలకొనియెడునట్టి వృద్ధి
వక్రవద్భానమును పికల్పంబుగాఁగఁ, గాంచునంజనాహార్య నికాయశౌరి.

గీ. నిడుద యుక్తపరము నెఱుసున్నగలది వి, సర్జనీయయుతము స్వరము వేని
హల్లుకం టెఁబూర్వమందున్నయదియును, గురువులాఁతిలఘువుపరమపురుష.

గీ. వికృతిపదచరమాగ్ణంబుద్విత్యయుక్త, వర్ణముకతంబునను గురుత్వంబుగాంచు
నస్రచువిద్రుచునామొదలగునట్టిశబ్దములగురుత్వ మాదికి లేదుజలజనయన.

గీ. గణముగాఁగ మూఁడచ్చులు గలుగునట్టి
యక్షరవ్యూహమందు రయ్యది మయరస
తజభనాహ్వయంబుల నష్టభావిభక్త
మగుచు నొప్పారునం ద్రంజనాద్రిగేహ. 38

గీ. అవ్యయములు సుప్తిజంతముల్ క్వాతుము, న్నంతములునుగలుగవవికృతంబు
లనుకరణమునందు నగునువాక్యంబును, బరమపురుష వృషభధరనివాస.

గీ. అనుకరణవిహీనమయ్యునసంకీర్ణ, వాక్యమిందుఁ గూర్పవచ్చునంశు
కొండతార్మ్య లిప్లు గూర్పనా నవికృతి, పదము సత్ప్రయుక్తివలనశౌరి. 39

క. వలసినచోఁ గడస్రతములు, దలసూపనిపదములెల్లఁ దగుఁ గళలన లాఁ
తులు దనరు ద్రుత ప్రకృతిక, ములునా మంగామనోజ్ఞపూషసువేషా. 40

సీ. బహువచనక్రియాపదములు మధ్యగుపురుషక్రియాపదములును జూది
వర్ణకాంతక్రియాపదములు యొచ్చిషష్ఠీవిభక్తియుఁ బ్రథమావిభక్తి
కర్తృపవచనీయకంబులు కయిషట్టి యనుభక్తులు కించిదర్థకములు
సంతాపచిత్రప శంసాయదాతదాకర్వధునాగ్ధప్రకాశకములు
కిలకిమేవతూష్ణీక్వార్థములు మొదలగు, నట్టిశబ్దంబులెల్లఁ గళాహ్వయంబు
లవ్యములుక్రత ప్రకృతులటంశుబుధులు, విమలకరుణారసావేశవేంకటేశ. 41

అపూర్ణము.

కాకినాడ పరిషత్కార్యాలయమున వెలకు దొరకు

గ్రంథములు

1 విప్రనారాయణచరిత్రము చదలువాడ మల్లయకవి	రూ 0	8	0
2 కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	0	10	0
3 చంపూరామాయణము ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	1	0	0
4 నీతికాండ్యశతకము తాళ్ళపాక పెదతిరుమలార్యుడు	0	2	0
5 జ్యోతికాస్త్రసారము శ్రీమాన్ కష్ణశం కృష్ణమాచార్యులుగారు బి ఏ య్ టి	0	8	0
6 జ్ఞానప్రసాదా బికాశతకము ప్తు సర్వకాస్త్రకవి	0	2	0
7 సర్వేశ్వరశతకము యధావాక్కుల అన్నపయ్యగారు	0	8	0
8 యుద్ధమల్లుని బెజవాడ లాకాసము-జి రామయ్యపతులుగారు బి ఏ, బి ఎల్	0	8	0
9 కావ్యలంకారమాడామణి విక్రమోట పెద్దయకవి	0	8	0
10 చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పల మల్లనకవి	1	0	0
11 అకారాద్యముదిత గ్రంథసూచిక	0	8	0
12 పోకృతభాషాత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వే కటరమణాచార్యులుగారు	0	12	0
13 కవితత్వసారము-మల్లికార్జున ప డితారాధ్యులు	0	12	0
14 Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపతులుగారు	0	8	0
15 కవరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	0	12	0
16 అద్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వే కటరమణాచార్యులుగారు	0	8	0
17 Dravidian Lexicography జయ తి రామయ్యపతులుగారు	0	4	0
18 హాస్యరంగములు-కొత్తపల్లి నూర్యరావుగారు	0	8	0
19 నారసింహపురాణము-ఉత్తరభాగము హరిభట్టు	1	0	0
20 మన్నాకుకాసవిలాసనాటకము-ర గాజమ్మ	0	8	0
21 శైమివిభారతము-వచనము వేంకటకృష్ణప్పయ్యకుండు	0	12	0
22 కాలిందీకన్యాపరిణయము (మొదటిభాగము) అహోబిల్ తి	1	0	0
23 రెడనాటి రెండుకాసనములు	0	4	0
24 ఆంధ్రధాతుసూత్రము	0	12	0
25 కాలిందీకన్యాపరిణయము (ద్వితీయభాగము) అహోబిల్ తి	0	8	0
26 కాసనపద్యమంజరి	0	12	0
27 శతకసమచ్ఛయము (ప్రథమభాగము)	0	12	0
28 పతిమత్స్య సుకథాండాగారము (ద్వితీయభాగము)	0	8	0
29 మాత్రాంధ్ర న్యాయకరణములు-చిన్నయ్యనూరి	0	8	0
30 రసాధరణము-అనంతకవి	0	8	0